

Heç nə bildiyin kimi deyil.
Dəhlizdəki güzgülə də
aram çox pisdi bu aralar.
Saçlarımın ağını
daha böyük planda xatırladır mənə hər gün.
Daha gözlərim eynəyimin pəncərəsindən
torlu baxır dünənə.

Köhnə şəkillərdə
təzə nəsə axtarmaq vərdişi
mənə atamdan keçib.
Şəkillərində
bütün xatirələrindən ən canlısıdır
canındakı döymə də
Adımın baş hərfi.

Heç nə bildiyin kimi deyil.
Bu səhər də
sükuta açıldı.
Bu səhər də
otağımın qapısından
divardakı saatı göstərib
başını yellədi anamın gileyi...

SƏNSİZLİYİN PORTRETİ

Otağın yaxasından asılan pəncərə
Yenə həzin-həzin titrədir küçə fanarlarını...
Peşmanlığını da götürüb
Skamyada oturan adamın
Öz yanında durmağa səbri çatmır.
O mənə özümü xatırladır...

Otaqda var-gəl edən səssizlik
Heç cür qovub cıxara bilmir
Sənsizliyi otaqdan....
Pərdənin qoynuna girən külək əsnədikcə
Rəqəmləri firlançığında yelləyir saat...

Çarpayımda oturan yorğunluq
Başımı dizlərinə alıb
“Ya sus, ya da danışma”
Deyə düyünləyir sözlərimi.

Gecə hislərimdə gecələyir ...
Gözlərim də
Qapaqlarını örtüb üstünə
Çoxdan yatıb...
Bircə yuxum oyaqqı,
Səni mənə gətirsin deyə...

SƏN ÜŞÜYƏN ADAM DEYİLSƏN

İkimizi də eyni yerdə
Əlimizdən tutub
Taleyimiz gətirmişdi, dost.
Danışmağı, yeriməyi öyrətmədən biza
Dünyanın bir kūncunə tullayıb getmişdi...
Şansımızın alnına da
“Bəxtinizi bir daha sınayın”
Yazıb, gizlətmişdi tum paketlərində.

Elə ilk gündən
dünyaya borcla başlamışdıq, dostum...
Allah borcu, ana borcu, ata borcu,
Vətən borcu, övlad borcu... və...və...
Sonralar, cibimizdəki bank sıçanları
Bütün sevincimizi gəmirdi...

Bizə hərəkət etməyi, yeriməyi
Borclarımız öyrətdi.
Bizə danışmağı dərd öyrətdi dost...

Niyə oturmusan sönmüş sobanın dizi altında?
Qaldır başını, dostum,
Sən üzüyən adam deyilsən.
Hələ çöldə Novruz tonqalı yanır,
Ümidlərimizə bayram arzuları geydirmişik,
Qismətimizin qapısına hələ papaq atacağıq,
Hələ xəyallarımız bayram sovgatı gətirəcək bizi...
Gileylənmə ki, pulun işığı azaldıqca
İşıqpulu qaranlıqda qoyacaq bizi.
Eybi yox, biz romantik insanlıq, dost.
Kasıbılıq daha romantik görünür şam işığında
Qaldır başını, dostum,
Artıq nahar vaxtıdır,
Gəl oturaq, iki qismət söz yeyək.

Azər NƏSİBLİ

BİR KAĞIZ, BİR AZ DA KƏDƏR...

Bir qaranlıq otaq ola,
Bir kağız, bir az da kədər.
O kağızı isladasan
Höñkürtün bitənə qədər.

O vərəqə hisslərini
Tökəsən göz yaşın kimi.
Güvənəsən bir kağıza
Öz həyat yoldaşın kimi.

İslana vərəq, islana...
Götürüb suyun sıxasan.
Bu nə şeirdi yazdım mən,
- Deyib özündən çıxasan...

Pisdir bu şeir, - deyəsən,
- İstəmirəm belə qəmli.
Dodaq altda asta-asta
Deyinəsən gözü nəmli...

Birdən saata baxasan,
Görəsən artıq gecədir.
Yadına bir nəfər düşə,
Deyəsən: - Görən necədir?

Cırıb kağızı yatasan,
- "Unutmağın tək yoludur."
Səhər oyanıb görəsən
Otaq kağızla doludur...

YARALAMISAN...

Sən! Ey ürəyimin sahibi mənim,
Desənə bir mənə, harda qalmışan?
Yaralı qəlbimə kəsilib qənim,
De, onu nə üçün paralamışan?

Baxar sənə gendən, bir insan ağlar,
Dərdini söyləməz, uzaqdan ağlar,
Üzündən bilinməz, ürək qan ağlar,
Onu urayındən yaralamışan...

Dedim öyrət mənə, nədir məhəbbət,
Daha demədim ki, gəl həsrət öyrət.
Çəkib taleyimin üzərindən xətt,
Mənim həyatımı qaralamışan...

Nazınla özünü, məni də yorma,
Görəndən-görənə halımı sorma,
Keç görüm içəri, qapıda durma,
Qəlbimin qapısın aralamışan...

UNUDARDIM, BƏLKƏ DƏ...

Bircə sənin baxışını unutsam,
Gözlərini unudardım, bəlkə də...
Gedişinlə ürəyimi ovutsam,
İzlərini unudardım, bəlkə də...

Dərdlərimin çarəsi yox həkimdə,
Gözlərinin həsrəti var içimdə,
Ürəyimə od qoyan bu biçimdə
Sözlərini unudardım, bəlkə də...

Unudardım, elə çox düşünməmiş,
Unudardım, bu fikrimdən dönməmiş,
Ürəyimin od-alovu sönməmiş,
Közlərini unudardım, bəlkə də...

Həsrətinlə ürəyimi dağlayan,
Sənin üçün bu eşqə yas saxlayan,
Məni sənə, səni mənə bağlayan
Hisslərini unudardım, bəlkə də...

Unudardım, unutmaq da nə asan,
Unudardım için-için yanasan.
Məndən önce özün məni unutsan,
Mən də səni unudardım, bəlkə də...

Gənc şairlər, sözümüz sizədir...

(II məqalə)

Vaqif YUSİFLİ

GÜNEL EYVAZLI

Günel Eyvazlı XXI əsrin gənc yazarlarından və nə yazırsa, sanki əsrin diktəsiyinən yazar. Yeni əsr isə bədii şürarda yeni düşüncə tərzi tələb edir və Günel Eyvazlinin düşüncə tərzi qloballaşma ritminə ən tez reaksiya verdi. Bu gün dünya sivilizasiyasının tarixən üzü bəri ədəbi sərvətlərinə biganə qalmaq olmaz və ədəbi sərvətləri zərrə-zərrə, hissə-hissə yurddaşlarımızın da sərvətinə çevirmək lazımdır. Günel xanımın, maşallah, mütaliəsi genişdir, Şərqiñ də, Qərbin də uzaq keçmişdən bəri ərsəyə gətirdiyi sənət inciləri ilə ünsiyyətinə söz ola bilməz. Mütaliə mədəniyyəti, bəlkə də, mədəniyyətlərin ən çətini, ən çox zəhmət tələb edən bir sahəsidir və Günel Eyvazlı yorulmadan oxuyur. Nəinki oxuyur, o, oxuduqlarını da öz bildiyi qədərində incələyir.

Bu qızın ədəbiyyata münasibəti öz həmkarları ilə müqayisədə çox fərqlidir, belə ki, onun yaşıdları olan yazarların əksəriyyəti milli ədəbiyyat sferasından kənara çıxa bilmədikləri halda, Günel yaşadığı Sumqayıt ərazisindən dünyaya, yəni dünya ədəbiyyatına boydana bilir. Hər halda, mən öz müşahidələrimə əsasən bunu söyləyirəm.

Günel Eyvazlı şeir də yazar, hekayə də, esse də. Hansında üstünlük qazanır? Mən onu bir şair kimi daha çox bəyənirəm və əlbəttə, bu da şəxsi fikrimdir. İlk kitabında («Yuxumu xeyrə yozun») onun axtarışları ümid doğurdu. Mümkün qədər

hazır şablonlardan, məlum və artıq trafaret halına keçən təşbihlərdən, metaforalardan imtina edib yalnız özünün düşüncəsindən doğan bədii təsvir vasitələrinə, ən başlıcası isə «fikir poeziyası»na meyil eləməyi diqqətdən yayınmırı. «Cadugər» adlı ikinci kitabında da o, bu yolu davam etdirir.

Mən sevəndə ruh oluram,
Ac oluram, tox oluram.
Daş oluram, dağ oluram,
Gah doluram, boşalıram.
Bəzən coşqun dəniz kimi
Qayalara çırplıram,
Damlalara bölünürəm,
Hissələrə bölünürəm.
Mən sevəndə tək oluram,
Yox oluram, puç oluram,
Heç oluram, heç oluram.
Mən sevəndə tapılmıram,
Yer üzündə, göy üzündə
Heç nə vermir mənə sevgi
 Əvəzində.
Mən sevəndə məni tərk et,
Yəni dərk et.

Bu sevgi etirafı ağıllı ürəyin etirafıdır - sevgi-nin qarşılıqlı dərk olunmasına səmimi bir mesajdır. «Heç nə vermir mənə sevgi - əslində, «dağ olan, daş olan, tək olan, heç olan, damlalara, his-

sələrə bölünən» sevgili sonda hisslərin alovuna bürünür: «Mən sevəndə dəymə mənə, Qoy ağlayım, qoy sizlayım».

Günel Eyvazlı bütün şeirlərində MƏN prizmasından çıkış edir, bu MƏN özünü dərk etməyə çalışan, sevgidən tutmuş dünyanın bilməcələrinə qədər çırpınan idrakin çabalamalarıdır. Onun «Tərsinə» adlı bir şeiri var, bu şeirdə hər şeyi olduğu kimi görmək istəməyən, öz qəlbi və ağılı ilə üsyana başlayan bir etirazçının etiraflarını dinləyirik.

Hər şeyi
Tərsinə çevirmək.
Yer dəyişmək.
Axırından əvvəlinə
Uşaq kimi iməkləmək.
Allahın qanunlarından çıxmaq.
Üşyan etmək.
Cənnətdən qovulmaq
Cəhənnəmə.

Və sonda:

Ölüb getmək,
Sonra zəif, sonra miskin
Qoca kimi zühur etmək.
Yenidən dünyaya gəlmək.
İkiayaqlı yapışmaq,
Bu dünyanın
Köhnə, cırıq yaxasından.
Silkələmək, silkələmək.
Bəlkə,
Bəlkə,
Üşyan etmək.
Özün ilə.
Tərsinə.

Bu motiv - dünyanın əbədi, əzəli qanunları ilə razılaşmayıb hər şeyin yenidən qurulması ilə bağlı düşüncələr Azərbaycan şeirində heç də az işlənməyib. («Dünya duracaq yer deyil, ey can, səfər eylə»- Nəsimi. «Ya rəbbim, bu dünya sən görən deyil, Fəzada yerini dəyiş dünyanın» - Məmməd Araz). Hər halda, bu səsləşmə təqlid deyil, ənənəyə qayıtlıdır. Bir gəncin dünyaya, olanlara və olacaqlara münasibətində bir qədər, ya tamamilə fərqli düşüncəsini pozitivcəsinə anlamaq gərək... «Hamının uyuyacağı yer torpaq deyil, Necə ki, bir buddist - Tonqalda yandırır

atasını, anasını, dəfn edir küləklərdə» və s. Yaxud: Bəlkə də, göydələnlər Allaha çatmaq üçündür, Babil qülləsi kimi».

Günelin şeirlərində təbiət atributlarına münasibət də yenidir, desəm, yanılmaram. Məsələn, onun bir şeirində Yarpaq adam olmaq, sevmək, sevilmək, düşünmək istəyir. Və bu yarpaq gəlib bir pəncərə şüşəsinə çırpılır «Bir uşaq var çarpayıda Başı üstə anası. Sağ divardan asılıbdı Bir əsgərin fotosu... Bacarırsan, bu dərd ilə, İnsan kimi gəl yaşa. Uşaq siğal ilə yatır, Xəyalarda atası» - və o yarpaq insan olmaq arzusundan əl səkir. Bəs insan necə, dənizə dönəmək istəyirsə? Və bu istəkdə-çevrilmək arzusunda həmin o yarpaq kimi geriyə dönəmək, peşiman olmaq duyğusu yaşanır mı? Yox... Çünkü «Yaşamaq elə budur, Təbiətə qarışmaq. Öz-özünə alışmaq. Yuyacam içimdəki boyaları, rəngləri, Acıları, dəndləri». Şeirin sonunda isə super arzular: «Mən dərya olacağam! Mən torpaq olacağam! Mən Allah olacağam! Mən ana olacağam! Mən məzar olacağam!». Zənnimcə, bu sonuncu nidalara ehtiyac yox idi. Dəniz, Torpaq, Allah, Ana, Məzar obrazlarını bir araya sıçıdırmaq üçün «körpü» qurulmayıb, əlaqələndirmə nəzərə carpmır. Elə Dəniz olmaq kifayətdir...

Şairlik ilk növbədə, sözlərə, ifadələrə yeni məna vermək, onları şeirə, şeiri isə poeziyaya çevirmək, gözəl təşbihlər, metaforalar yaratmaq deməkdir. Həm də şeirdə dilin şeiriyyətini canlandırmaq daha önemli. Günelin bu mənada uğurları da var, çatışmazlıqları da. Günelin şeirlərinin eksəriyyəti fikir üzərində qurulur və şeir boyu bu fikrin pillə-pillə pik nöqtəsinə yaxınlaşdığını görürük. İki insanların (Mən və Sən) qocalığa-ömrün xəzanına və qışına doğru gedən yolu «Uzaqda deyil»miş. Sırf həyat-ömür reallığı. Bir-birindən uzaq düşən iki insanın qocalıq mənzilinə yetişəcəyi günün, ayın, ilin gələcəyi. Adı şeirdir, məzmun da təzə deyil, amma bu şeirdə nəzm adına səliqə, səhman var. Amma bu şeirə də diqqət edin:

Mən sevəndə qar idi pəncərənin o tayı,
Amma qəlbim nədənsə çıçəklənib açmışdı.
Korşalmış gün işığı buludların dalından
Üzünü mənə tutub, ürəyimə saçmışdı.

Qişın sərtliyi, qar və çıçəklənib açılan ürək, korşalmış gün işığının ürəyə saçılan şəfəqləri...

Təzadlar...

Mən sevəndə ürəyim hələ ki, bütöv idi,
Bu bütövlük sonradan natamam oldu, qaldı.
Hicran azmış yolunu addımlayıb nədənsə
Bizim yollardan keçdi, bizi yollardan saldı.
Mən sevəndə çoxları artıq sevilmiş idi.

Birinci bəndlə müqayisədə o qədər də ürəyə
yatmir, amma fikrin ardıcılılığı gözlənilir.

Mən sevəndə uşaqtək hər şeyə inanırdım,
Rəngli bir yuxu idi, dolmuşdu gözlərimə.
Sonra qara, ağ oldu, rəngsizləşdi, heç oldu,
Dadsız kəlmələr kimi yük oldu sözlərimə.
Mən sevəndə nə üçün heç sevilə bilmədim?

Bir sevgi etirafı. Məncə, sonuncu misra ar-
tıqdı. Cünki o suala elə şeirin özü cavab verir.
Niyə bu şeiri misal gətirdim? Məncə, Günelin bir
çox «fəlsəfi» don geyinən şeirlərindən «Mən se-
vəndə qar idi» daha səmimidir. Təbii, səmimi
hisslərdən yazanda şeirin özü də təbii və səmimi
olur. «Kölgə», «Bu qədər», «Əlvida», «İstdir»,
«Tamaşa» şeirlərini də bu sıraya qatmaq olar.

Günel Eyvazlı günün, həyatın reallıqlarından
da yazar və onun bu tipli şeirlərində nə şikayət
var, nə nalə, nə nifrin, sadəcə, təzadların yarat-
diği lövhələr. Tam, açıq, göznlə gördüyü lövhə-
lər. Buna görə bir oxucu kimi Günelin «Şəhər»
və «Sərxoşluq nəğməsi» şeirləri mənim daha çox
xoşuma gəlir.

Günel Eyvazlinin şeirləri haqqında təəssürat-
larımın yalnız bir qismini ifadə etdim. Və mən
sonda Günelin iki misrasına etiraz etməklə bu ya-
ziya nöqtə qoyuram: deyir: «Dünya yaranandan
yalana bənzər, Bu yalançın yaşamağa dəyərmə?»
Yalanların özü də bir həqiqətdir, elə dünya
kimi...

AFƏT VİLƏSSOY

«Fransız filosofu və riyaziyyatçısı Dekart ya-
zırıdı: «Mən düşünürəm,- deməli, mövcudam». İnsan mövcudluğunun mahiyyətində isə həm də
onun sevgisi yaşayır, eləcə də insan düşüncəsi in-
sani sevgidən xaricdə mümkün ola bilməz. Elə isə
Dekart öz fikrini hətta bu cür ifadə etsəydi, yenə
haqlı idi: «Mən sevirəm-deməli, yaşayıram»
(Firuz Mustafa).

Dünya ədəbiyyatında sevginin ən böyük
tərənnümçüsü məncə, Füzulidir. Nə qədər qəribə
səslənsə də, mənim fikrimcə, Füzulinin məhəbbət
konsepsiyası bütün zamanların aşiq şairləri üçün
bir meyar rolunu oynayır. «Ya rəbb, bəlayi-eşq
ilə qıl aşına məni...» Füzulinin məhəbbət konsep-
siyasinda dünyani eşq vasitəsilə dərk etmək baş-
lıca məsələdir. «Candan çıxarıb həvayı-eşqi, Tərk
eyləməzəm bəlayi-eşqi». Azərbaycan poeziya-
sında Füzulidən sonra onlarla, yüzlərlə gözəl
sevgi şeirləri yaranıb və onların hər birində Füzulidən
«bir dad, bir duz» görərsiniz. Ən çox Əli
Kərimin və Ramiz Rövşənin sevgi şeirlərində...
Amma bu yazıda ünlü şairimiz Vaqif Bayatlı
Önərin «Sevgi» şeirindən bir misal gətirmək is-
tərdim:

Sahildə yan-yana
dayanıb baxdığımız,
sonunu ürəyimizdə də,
xəyalımızda da
tapa bilmədiyimiz dənizdi sevgi.
Bir-birimizdən uzaq,
eyni anda, eyni baxtla
eyni ulduza baxa-baxa
o ulduzun güzgüsündə
əl-ələ, tel-telə verməkdi sevgi.
Orda şəklimizi
bir-birimizə qışlı
görməkdi sevgi,
o anda o ulduzda görünməkdən çox
«diz çökmiş sevgilimin
dizi yerdə ağrı çəkdi» -
deyib düşünməkdi sevgi.

Bu gün də sevgi şeirləri çox yazılır, amma çox şeirlərdə ürəkdən, yaşılan hisslerdən deyil, sadəcə, kitablardan, hisslerini bihudə sərf eləməkdən meydana gəlir o şeirlər. Amma sevgini öz yaşam tərzinin mənasına çevirib mənən zənginləşmək, saflaşmaq məramıyla yazılın, ənənəvi hicran-ayrılıq motivlərinə, Leylilik-Məcnunluq sevdasına yeni dövrün, yeni MƏN-SƏN münasibətlərinin çalarlarını qatan şeirlər də yazılır.

Gənc şair Afət Viləssoyun «Söyüd basası» və «Anama məktub» kitablarında toplanan şeirlər də sevgidəndir. Şair Namiq Hacıheydərli birinci kitaba yazdığı müqəddimədə qeyd edir: «Afət Viləssoy sevgi şairidir». Əlbəttə, istənilən bir şairə «sevgi şairi», «təbiət şairi» demək çox asandır, amma sevgidən, ya təbiətdən yazan şeirlərin ünvanına belə rəy söyləmək bəzən yerinə düşmür. Afət Viləssoyun hər iki kitabında onun öz hissələrini, sevgi duyğularını ifadə edən şeirləri çoxdur, amma bunların içərisində o hissələrin, o duyğuların poetik ifadəsini əks etdirən nümunələr olduğu kimi, «orta temperaturlu» şeirlər də az deyil.

Sevgilər çox zaman ayrılıqlar doğurur. Azərbaycan poeziyasının sevgi qolu ayrılıqlar üstündə köklənib desək, səhv etmərik. Afətin şeirlərində də bir ayrılığın tarixçəsi vərəqlənir.

Sən mənim gözümdə payız kimisən,
Birdən duman örtür baxışlarını.
Saralır bənizin, dolur gözlərin,
Saxlaya bilmirəm yağışlarını.

Sən mənim gözümdə payız kimisən,
Payız ayrılığın işaretisidi.
Məni yuxularda sayıqlamağın
Payız xəzanının xışltısıdı.

Yağış, külək, sel - bu payız atributları Afətin sevgi şeirlərində lirik qəhrəmanın kədərini ifadə edir. Ən çox da yağış... «Yağış mənim göz yaşım, Səndən qopan son baxış». Keçmiş və indi, yuxu-gerçəklik – bunlar ayrılığın uzaq və yaxın qütbləridir. Hətta yuxunu ideallaşdırmaq da nəzərdən yayınmir: «Sən mənim ömrüm dən çıxa bilirsən, Mən sənin yuxundan çıxa bilmirəm». Ümumiyyətlə, o, hər bir əşyaya ayrılıq rəngi qatmayı sevir. Məsələn, tərəziyə...

Əyri dur, düzün ölç, tərəzi qağa,
Gözün meyvə çəkir, gözün bal çəkir,
Mənim çəkdiklərim ölçüyü gəlmir,
Hansımız çəkəni qara qul çəkir?

Ümumiyyətlə, Afət Viləssoyun ən dolğun şeirlərində Ayrılığın obrazı mükəmməl nəzərə çarpır.

Nəfəsindən ah işləyim,
Qəmindən sevgi toxuyum.
Sənlə bir günah işləyim,
Yüz günahdan savab olsun.

Könlüm uyuşur, şeir yaz,
Gəl mənə qoşul, şeir yaz,
Mənə bir yaşıł şeir yaz,
Ən sonuncu yarpaq olsun.

Alaq basıb, biç dərdimi,
Ağır dərddi, keç dərdimi,
Çək başına, iç dərdimi,
Göz yaşları şərab olsun.

Amma Afətin şeir dilində qüsurlar da gözdən qaçmır. Şeirin dili aydın, səlis olmalıdır, misralar, bəndlər arasında məntiqi bağlılıq qırılmamalıdır. Afətin bəzən yaxşı şeirlərinin içində dil köntəlüyünə, qeyri-səlis, hətta anlaşılmaz ifadələrə, sözlərə, söz birləşmələrinə rast gəlirsən. Budur, «Məndə qaldı» şeirinin birinci bəndi:

Nə yaxşı yuxuna gündə gəlmirəm,
Yoxsa cücerərdi qəmdən balışın.
Yaxşı ki, yuxuma gecə gəlirsən,
Gecətək kədərli olur qalışın.

İlk iki misra gözəldir. Dördüncü misradakı «qalışın» sözü işləri korlaysı. Azərbaycan dilində belə söz varmı? «Bircə yol sinənə baş qoyum deyə, Dönərəm, qarının teli olaram»- nə deməkdir «qarının teli»? Belə misalların sayını çoxalda da bilerəm. İstərdim ki, «İksir» şeiri kimi fikri düz hədəfə vuran, nə deyildiyi anlaşılan şeirlər çox olsun:

Fikir dəryasına qərqəm,
Bir gün dərin, bir gün dayaz.
Sən, mən, lirik bir mahni,
Hərəmizdən bir az-bir az.

Tellərimin qoxusu Sən,
Gecələrin yuxusu Sən,
Sən, Mən, Gecə, Yuxu tən,
Hərəmizdən bir az-bir az.

İkiliyin nəfəsiyik,
Yozulmayan ruh sirriyik,
Bir xoşbəxtlik iksiriyik,
Məndən bütöv, səndən bir az.

Afət Viləssoyun «Mən-Sən» sevgi dairəsi getdikcə daralır və sevgini, bu müqəddəs və ali hissi eyni sxemlə təsvir etmək təkrarçılığa aparır. Bundan qurtulmaq lazımdır. Sevən adam dünyani parlaq rənglərlə görür, dünya isə yalnız iki rəngdən ibarət deyil.

«ƏZRAYILIN GÖRÜŞÜNƏ ƏLDƏ BƏNÖVŞƏ GEDİRƏM»

Ay zavallım, ötür məni,
Ayrı görüşə gedirəm.
Əzrayılın görüşünə
Əldə bənövşə gedirəm.

Gəldim, getdim heç-heçə,
İçim bomboşdu bu gecə.
Necə gəlmışdım, eləcə
Üzü günəşə gedirəm.

Ah, zavallım, neylədim mən?..
Bir şairi itirirsən.
Sən həmişə ötürürsən,
Mənsə həmişə gedirəm...

Gəldi və... getdi. Dünyadan doyunca kam almadı. Qırx üç yaşı vardı, gənclik dövrünü keçdi. Amma mənim üçün o, həmişə gənc şair idi, xəstəliyin qara əlləri vücuduna sarılsa da, zahirən dəyişməmişdi.

Anar Həbiboglu Lənkəranda yaşayırırdı və demək olar ki, qaynar ədəbi mühitdən uzaqdaydı. Onu Bakıda, Yaziçılar Birliyindəki «Nətəvan» klubunda görməzdin, bu klubda bəzən Anar Həbiboglu bircə şeirini yaza bilməyən «şair»ların şeir kitablarının təqdimatı keçirilir. Ona Bakıdakı jurnal və qəzet redaksiyalarında nadir hallarda rast gələrdin. Şeirlərini redaksiyalara ya poçtla, ya da kiminləsə yollayırdı. Mət-

buatda şeirləri çap olunmasına və bu şeirlər bərədə məqalələr dərc edildiyinə baxmayaraq, yaşı qırxi keçəndən sonra Yaziçılar Birliyinə üzv qəbul edildi. Bircə şeir kitabı çap olunub - «Əlini qoy ürəyimin üstünə». Bu yazıda mən o kitabdakı şeirlərdən söz açmaq istəyirəm. (O zaman yazdığını, amma tam başa çatdırmadığım bir yazdı bu).

Anarın ilk kitabında toplanan şeirlər müxtəlif illərdə yazılıb, bu müxtəliflikdə onun bir şair kimi inkişafını da görürsən. Nədir onun şeirlərinin başlıca məziyyəti və Anar öz yaşılarından necə seçilir? Mən Anarın şeirlərini mövzular üzrə standart təhlil üsulundan yan keçirəm. Bu şeirlərin hamisində bir insan ömrünün, bir şair taleyinin poetik duyğuları eks olunub.

Şair ömrü heç də ölçülü-biçili, qəlibə, standarta siğışdırılmış bir ömür deyil. Sovet dövründə şairdən söz açanda əksərən onu öz subyektiv aləmindən, özünəməxsus hissələr, duyğular dünyasından ayırib sırf ictimai bir obraz yaradırdılar. Amma indi belə düşünmürlər. Şair təkcə dünyasının, cəmiyyətin, gerçəkliyin, onu əhatə edən mühitin yox, həm də öz duyğularının, düşüncəsinin əzabkeşidir. Anar Həbiboglu'nun şeirlərində subyektiv duyğular ön plandadır, dünya da, cəmiyyət də, mühit də bu duyğularda öz əksini tapır. Necə deyərlər, qəlbən pəncərəsindən dünəyaya baxır. Əslində, bizim ən gözəl şairlərimizin yolu bu olub.

Həyat çox mürəkkəbdir, ziddiyətlidir. Şirini az, acısı çox olur. Bu təzadı Anar Həbiboglu həcmə ən uzun şeiri olan «Həyat»da ümumiləşdirə bilib:

Yerə meydan oxudum,
Göyə meydan oxudum.
Savaşdım hər şeylə,
Ürəyimdə ağrı, saçlarımda dən.
Qıpqırmızı qanım axdı
doğmalarımın gözündən
damla-damla.
Nə qansızdı HƏYAT.

Azadlıq içində çəkib nəfəsini
Bir qumru oxuyur budaqda,
yamsılayır Xanın səsini.
Yuxumuzda analar
Saçlarını yolub axtarır
İtkin düşmüş körpəsini.
Biz - keçmişimizi itirmiş

ƏSGƏRLƏR

kəpənək qovuruq Qarabağda,
çiyinimizdə avtomat,
Sən nə qədər qəribəsən, HƏYAT...

Anar başqa bir şeirində yazır: *Oğranmış, Doğranmış bir məmləkətin Çətindi Nəgməkar Şairi olmaq...* Doğrudan da, Anar Həbiboğlu nəgməkar şair ola bilmədi. Ancaq tale şairi oldu və bütün şeirlərində öz taleyinin ardınca yüyürdü. Daha doğrusu, taleyiylə öz hissəri, duyğuları arasında ucalan o körpüdən keçməyə can atdı.

Həyat da şahmatdı, aq-qara yollar,
Gərək vəziyyəti görüb duyasın.
Ömrün milyon cürə gedişləri var,
Hansını edəsən, uduzmayasan.

İnsan müvəqqəti də olsa, doğulduğu torpaq-
dan ayrı düşür və içində Vətən yenidən doğulur.
Həmin hissələri də Anar, şeirlərində yaşaya bilir.
*Harda ki VƏTƏN var, ürəyim orda, Harda ki,
VƏTƏN yox, özüm ordhayam.. Bu yerlərdə yad
kimiyəm, Yükümə torpaq ərinər. Qışqırım, külək
aparsın Səsimi Vətən yerinə.*

Anarın şeirlərində ona əziz, doğma olan bir
neçə obrazla qarşılaşıraq. Başda ANA durur.

Kişi işlərində yapışdı anam,
Daş kimi bərkidi gəlin əlləri.
Elə bu ocaqtək alışdı anam
Bəmbəyaz buludtək ağarmadı ki,
Tüstütək ağırdı uzun telləri.
Bu ocaq anama oxşayır mənim.

Bu gün poeziyada sözün israfı baş alıb gedir. Füzuli babamızın «Ver sözə ehya ki..» tələbi sanki unudulmaqdadır. Xüsusişə, sevgi şeirlə-
rində sevgisiz misralar yetim cüçələr kimi baş-
başa verib... Yaşanılmayan, duyuulmayan hissələr
nəzəmə çəkiləndə Füzulinin qəbri od tutub yanır
deyirəm. Anarın sevgi şeirlərini oxuyuram və bu-
rada ürəksiz bir misra da tapa bilmirəm. Yəni
bunlar şeirdir, hissələrdən, eşqin yandırıldığı alov-
lardan ucalan şeir. Ağlın yox, hissin tufanlarından
doğan eşq... Burda mədəni bir erotika da var
(*Ağappaq sinənə, gül dodağına, Açıq ürəyini lal
barmaqlarım.*), tale yazısına boyun əyməmək
kimi bir itaətsizlik də var (*Yox, yox, dayan, mənə
əlvida demə, Əlvida bu qışın soyuguna de-Bir də*

gəlməyəcək bu qışın sonu...) ayrılıq tonqalının
ürəkdə yandırığı od da (*Bulandı, gözümün yaşı
bulandı, Gözün də işişi açılır, sönür. Sənin saçlar-
rindən xəbər gəlmədi Mənim barmaqlarım qu-
ruyan günü*), kövrələn anlar da, bu anların
yaratdığı göz yaşları da (*Qorxdum islاداقاq bu
yağış səni, Mən səndən gizlətdim göz yaşlarını*),
xatırələrin oyatdığı şirin acılıqlar da var (*Soyuyur
ürəyim, soyuyur ahım, Buzuna üz qoydum torpa-
ğın, yerin. Yumuşam gözümü, yağış da yağır, İs-
lanır yamyasıl xatırələrim...*) ...Gətirdiyim
misallardan da görünür ki, Anar Həbiboğluunun
sevgi şeirlərində Füzulidən gələn bir nəfəs var.
Ölmək, dirilmək, yenə ölmək, yenə dirilmək və bu
oyunun sonu yoxdur.

Müasir şeirin gücü, enerjisi sözlərin yaratdığı
poetik mənənadadır. O şeirdə ki, sözlər, ifadələr və
sonra misralar heç nə yaratmir, orada şeirdən
söhbət gedə bilməz. Anar şeirdə sözləri adiliyin-
dən çıxara, onlara məcazi, obrazlı biçim tərzi
verə bilir. «Nəgmə» şeirlərində lirik qəhrəman bir
qızla bağlı xatırələrinin izinə düşür.

Gəlirəm sahilə yağışda, qarda,
Gələrəm sağ qalsam, gələrəm, ölsəm.
Bir aq gəmi batıb mavi sularda,
Onu gözlərimdən hönkürə bilsəm.

Bu tipli metaforik düşüncə tərzi onun eksər
şeirlərinə obrazlılıq bəxş edir. Anarın şeiri,
demək olar ki, metaforalarla zəngindir. *Küçə-
nizdə üzüqöyli yixilan Gözlərimin işığını danışdır.*
Təbii ki, işiq danışmaz və üzüqöyli yixilmaz.
«Gözlərimin işığı» -burada həsrətə işaretdir.

...Gözümdə o qədər ucasan, uca,
Gözlərim qaralır, əllərini ver.
Belə ucalıqda alışmaq olar,
Belə ucalıqda yixilmaq olar.
Nə qədər hündürdü oturduğun yer,
O qədər əzabla yixilmaq olar.

...Sənin sağlığına bu son badəni
Qədəhimə süzmə, söz ürəyimə.
Hər dəfə gözümdən salırlar səni,
Salırlar, düşürsən düz ürəyimə.

Burada xəyalla reallığın qovuşuğu, gerçəklə irreallığın vəhdəti əks olunub. Şeirin adına baxın: «Sərxişün şeiri». Amma bunu müstəqim mənada yox, məcazi mənada anlamaq lazımdır. Anarın şeirlərində rəng duyğusu da obrazlı fikrin ifadəsinə çevrilir. Yamyəşil bir şəhər. Yaşıl köynəkli oğlan qırmızı maşında şütyüən xanımın ardınca baxır. Bu oğlan bəmbəyaz buludun kölgəsi altda neçə vaxtdır onu gözləyirmiş. Oğlanın ürəyinin yaşılı ümidiir. Və o ürəkdən bir arzu keçir ki, o xanım bəyaz əllərini ağ yaylıq kimi dolasın yaşıl köynəkli oğlanın qoluna, belinə, boynuna. Rənglər bir-birinə qarışdır. Çünkü «Yaşıl köynək geyinmişəm, ürəyimdə yaşıl işiq». «*Sinəmə sancılıb od baxışların, Mənim könlüm narçıçayı-qırımızı*» - Anarın şeirləri içərisində belə nadir, bənzərsiz təşbehlər az deyil. Şairin şairliyini də bəlirləyən elə bu ustalıqdır... *Tapıb gözlərimin xəritəsini, Məni ara, axtar, gəz ürəyində* - nə qədər uğurlu deyim. Belə deyimləri ancaq ŞAİR yarada bilər.

Əlbəttə, Anar Həbibogluñun metaforik düşüncə tərzi ilə yoqrulan şeirlərdən, o şeirlərdəki uğurlu bənzətmələrdən, istiarələrdən çoxlu misallar gətirə bilərəm. O ŞAIRDİR..

Bir sözlə, Anar Həbibogluñdan çox şey gözləmək olardı. Onda Yeseninvari bir sərbəstlik vardı. Hisslərini, duyğularını cilovlaya bilmirdi

və heç bunun üçün onu qınamaq da olmazdı.

Atası Həbib Səfərov da şair idi, o da dünyadan erkən getdi. Bəlkə, ata ölümündən doğan sıxıntı idid, bəlkə də, tənhalıq, içindəki təklik acısı... deyə bilmərəm. Lənkəranda bir neçə dəfə görüşmüştük, maddi durumu ürəkaçan deyildi, arada Rusiya şəhərlərinin birinə üz tutdu. Qayıdanda yorğun, əzgin idi. Anarın ruhunda dəhşətli bir darixmaq havası vardı.

Elə ki, qərq olur dağ döşünə gün,
İçimdə göynəyim, içimdə ağrım,
Atamın tabutu çıyının üstə
Elə yol gedirəm dan ağarandan
qüruba doğru.

Ruhumu titrədir, göynədir məni
Köhnə bayatılar, köhnə ağılar,
Yaman darixıram axşamçağılar –
Gündüzlə gecənin qarışığında
Qalıram tək-tənha, qalıram yetim.
Ölsəm, axşamçağı qəbrə qoymayın,
Başlar başdaşının yalquzaq ömrü.

Gəldi və getdi. Əldə bənövşə Əzrayılın görünüşünə. İndi Lənkəranın Kərgəlan kəndində təzə bir məzar, o məzarın üstündə bir başdaşı. İnanıram ki, Anar Həbiboglu orda da rahat deyil, darixir...

Afət VİLƏSSOY

DƏCƏLİM

Üzündəki təbəssümsə nəfəsim,
Gülmək ilə aran necə, dəcəlim?
Qayıdanın lap beləsi belədi,
Gəlmək ilə aran necə, dəcəlim?

Sən gedəli yollarında toz oldum,
Adam oğlu, son deyilən söz oldum,
Bir nisgildim, çevrilib mən yüz oldum,
Bilmək ilə aran necə, dəcəlim?

Ağrım alıb dərdlərimi yemişdin,
Ağlın artdı, kimi kimə dəyişdin?
Mənsizliyin sonun olar, demişdin,
Ölmək ilə aran necə, dəcəlim?

ADAMAM

Sığalı saçlardan üzülən ələm,
Dağınıq olmaqdan ürkən adamam.
Vallah, Anam haqqı, elə beləyəm,
Körpə uşaq kimi nakam adamam.

Qapımda-bacamda dərd dəyirmanı
Səhərdən axşama üyüdür məni,
Çoxalıb içimdə, böyüdür məni,
Dərdi doğan mənəm, əkən adamam.

Qara saçlarımı ağı çəkmək olar,
Ayağım altına yağı çəkmək olar,
Mənə gülə-gülə dağ çəkmək olar,
Axı mən əvvəldən çəkən adamam.

Qiymətsiz ölməkdi mərd yaşamağın,
Nahaqdan quruyar dilin-damağın,
Bahadı bir günü adam olmağın,
Adama bənzəri tikən adamam.

GÜNAH

Getmək bir gün savab olsa,
Mən qalaram, sən at məni.
Baharımı bəyənməsən,
Payız elə, saralt məni.

Dəli olum, ağıllım ol,
Pərişanam, sığallım ol,
Buta olum, nağıllım ol,
Gur ocaqda qalat məni.

Şirin olsa ögey-tanış,
Unut məni qarış-qarış,
Gözlərinlə yalan danış,
Baxışınla aldat məni.

GÖRÜM

Pəncərəm önündə hələ də varsan,
Uyusun baxışın, susanı görüm.
Gözümün gördüyü hər yerdə ol ki,
O səndən ayrılm, bu səni görüm.

Həminki dəliyəm, yenə həminki,
Gətirmir, gətirməz sənsiz mənimki,
Yerin məvhərindən çıxmışan sanki,
Mən hara boylanım ki, səni görüm?

Çəkdirmə əzvaya, çəkdirmə xama,
Həsrətin alovdu, qonub yaxama,
Allah, bu dinsizi gətir yuxuma,
Səbrimi ortadan kəsəni görüm.

ADSIZ ŞEİR

Qurub həyatını çıxıb getmişən,
Doğma düşmən olsa, yenə doğmadır.
Deyirlər, sevirsən xanımını da,
Sənə doğma olan mənə doğmadır.

Susayıb illərin nəvazişinə,
Çiləyir gözündən od qızı, qoyur,
Sinəndə yad baxış yad tale yazır,
Baş qoyur sinənə yad qızı, qoyur.

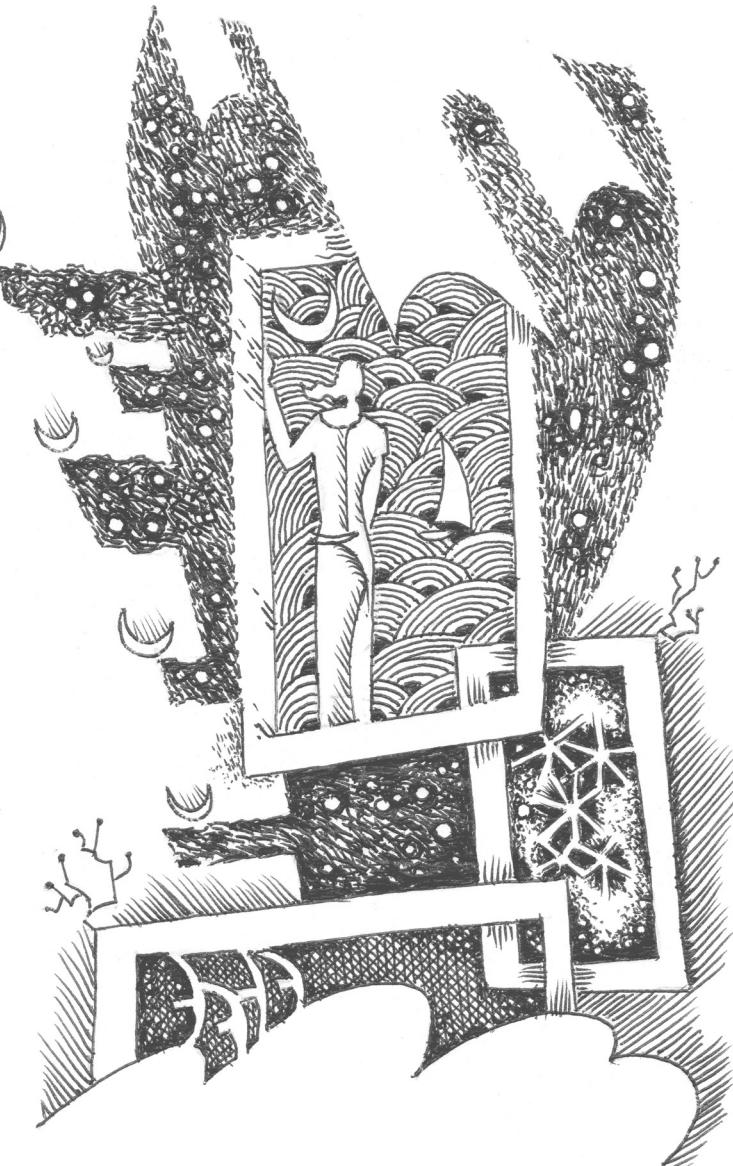
Səsin titrəmir ki adım gələndə,
Dönüb taleyinə yaban olduğum?
Deyirlər, sevirsən xanımını da,
Onu da qorusun qurban olduğum.

ETİRAF

Necə qaçım, qorunum?
O müjgan oxun gəlir.
Butanı yolla daha,
Bir şirin yuxum gəlir.

Qapında bir öcüm yox,
Biyarım yox, töycüm yox,
Dərd çəkməyə gücüm yox,
Sevməyə ruhum gəlir.

Qaya payım, daşmışan?
Taleyimə aşmışan,
Ürəyimə düşmüsən,
Burnuma ətrin gəlir.

Şokolad ətirli sabun

Şəfa VƏLİ

(Gəncə)

O, arvadını sevdiyi kimi bu dünyada heç kimi sevməmişdi. Ona elə gəlirdi ki, bir gün, bir neçə saat Bayansız qalsa, dünyası dağılar. Qurduğu bütün arzular, “gələcək” adlı sonsuzluğa doğru yolda ürəyinə yiğib apardığı bütün ümidi lət Bayanla bağlı idi. Sanki arvadının varlığı tarixin hansı dönmində tikildiyi bəlli olmayan çox qədim, möhkəm bünövrəli bir qala idi; o isə bu qalanı hər gün üzü günəşə doğru aparan sərkərdəyə bənzəyirdi.

O, uzun illərdi ki, poçtda yükdaşıyan işləyirdi. Hər səhər saat doqquzdan evdən çıxır, bir də axşam altında qayıdır. Hər axşam da yolunu evlərinin yanındakı kiçik mağazadan salır, sol cibindən arvadının yazdığı siyahını çıxarır, bircə-bircə aldığıının adını karandaşla qaralayır. Günlər çox gözəl keçirdi... Neçə ildi ki, sakit, təmkinli və məsuliyyətli ailə başçısı kimi öz xoşbəxtliyinin dadını çıxarmağa çalışırdı və bunu bacarırdı.

O, bu gün də kiçik mağazada növbədə dayanmışdı. Yaşlı qadın və on-on iki yaşlı bir oğlan uşağından sonra siyahısını çıxarıb satıcıya tərəf addımladı. İki şirin bibər, bir kiloqram yumru düyü, on beş yumurta, bir şüşə alma sirkəsi, kəpək əleyhinə şampun və şokolad ətirli sabun. Siyahının sonunda gülən adamçıq işarəsi də vardı. Gülümşədi... Bayanın uşaq ərköyünlüyü onun bütün yorğunluğuna qarşı mövcud olan zərdab kimi idi; kiçicik bir uşaq şiltaqlığı və o, tam enerji ilə günün günortadan sonrasıni davam edirdi.

O, şokoladı uşaqlıqdan sevmirdi. Bayanın istədiyi şokolad ətirli sabunu alsa da, əlini onunla yumaq heç də xoşuna gəlmirdi. Özünü məcbur edərək sabun əriyib yox olana qədər dözməyi qərara almışdı. Çünkü hər dəfə əlini yuyandan sonra Bayanın ovuclarını burnuna yapışdırıb var gücüylə bu qoxunu içini çəkdiyini görürdü. Gördükcə də bu sabunun tez, yaxud gec əriməsini arzulamasına tərəddüd edirdi. Onun üçün sabundan gələn şokolad ətri kəskin dərəcədə

dəhşətli idi. Bəzən axşamlar darvazadan girincə bu sabunun ətri burnuna toxunur, onu sağ əlinin ovcu ilə burnunu ovxalayaraq asqırmağa məcbur edirdi.

Bu gün isdən bir saat tez çıxmışdı. Kiçik mağazada növbəsi də az olmuşdu. Odur ki, addımlarını daha gümrah ataraq dölmələrinin başına yaxınlaşırırdı. Bu vaxt qara papaqlı gödəkçə geyinmiş bir gənc oğlanın dölmədən çıxaraq tələsik addımlarla eks tərəfə getdiyini gördü. Oğlunu tanımırdı. Dölmədə cəmi iki darvaza vardı: onların və əmisigilin. Onlara kimsə gəlsəydi, Bayan mütləq zəng edib xəbər verərdi. Əmisigil isə yay tətilini Hacıkənddəki evlərində keçirirdilər. Beynini çox yormasa da, özlüyündə bu qərara gəldi ki, oğlan əmisigilin evinə oğurluğa gəlmış olar. Həmin axşam əmisinə zəng edib evin təhlükəsizliyi barədə bir az söhbət etdi. Əmisi ona darvazanın üstündəki videokameranın və dəstəyə qoşulmuş siqnalizasiya sisteminin necə işləməsini öyrədəcəyini söz verərək “sabah görüşərik” - deyib sahollaşdı.

O, bu gün nahardan sonra isdən icazə alıb evə tələsirdi. Əmisi onu öz evində gözləməliydi. Bu dəfə kiçik mağazaya da dönmədi. Birbaşa əmisigilə gedəcəkdi. Ordan çıxandan sonra mağazaya qayıtmaga vaxtı qalardı. Əmisigildən saat dördə çıxıb üzü öz evlərinə tərəf dayandı. İlk dəfə idi ki, öz darvazalarının - üz-üzə dayandığı şir başı təsvir olunmuş darvazanın yanında balaca və miskin olduğunun fərqinə varıldı. Düşündü ki, bu yay keçdi, gələn yay kredit götürüb darvazanı yeniləsə, heç də pis olmaz. Fikirli-fikirli dölmənin sonuna tərəf irəliliyi. Əli ilə sol cibini üstdən sıqalladı, Bayanın siyahi yazdığı kiçik kağız parçası xəfifcə xışıldadı. Dodaqlarının kənarları azca qırışdı, lakin burnuna toxunan kəskin qoxu onu gülməyə qoymadı. Qara gödəkçəli oğlan onun yanından sürətlə keçərək dölmədən çıxdı. O isə adətinə xilaf çıxaraq əlinin içi ilə burnunu ovuşturmadı, əksinə, gözlərini bərəldərək asqırdı. Oğlandan sonra havada kəskin dərəcədə dəhşətli şokoladlı sabunun ətri qalmışdı...

* * *

Taleyin əlində yarıyammadım,
Əlim öz başıma... gedirəm artıq.
Mən ömür yaşamı yaşayammadım,
Mən ölüm yaşama gedirəm artıq.

Həsrətə boy verib, bilmışəm indi,
Öz evimi yıxan özcə əlimdir.
Çıxdığın uğurda ölüm şirindir,
Yenə çıx qarşımı, gedirəm artıq.

Dünyanın dərd yükü özünə qalmaz,
Bir yara vurar ki, bitməz, sağalmaz.
Mənə məndən başqa ağlayan olmaz,
Çevril göz yaşama, gedirəm artıq.

Bu tale məndə var, çətin yollaşa...
Elə bil çıxıbdır mənlə savaşa...
Qoyma həsrətinlə qalım baş-başa,
Dön məzar daşıma, gedirəm artıq.

Elə qarışib ki, içimdə dərdlər,
Ürək də çəkdiyi heç nədir, bilməz.
Mən səni hamidan uca tutsam da,
Qədrimi bilmədin, ay qədirbilməz!..

Söylə, istədiyin nədir, ay zalim,
Niyə ürəyimi çəkirsən belə?..
Bir dünya vermişdin SEVGİ adında,
Dünyamı gözümən tökürsən belə?..

Samirə Abbaszadə

Mənim taleyimdə əbədi izsən,
Bir anda gəlmışdin, ömrümcə oldun.
Görən neyləmişdim, günahım nəydi-
Sən mənim ən böyük işgəncəm oldun...
* * *

“Gel gör beni aşk neyledi...”
Yunis Əmrə

Bu gecə bir ağrı yaşadım sənsiz,
Yaşadım şəklini basıb bağırma.
Ağladım, yalvardım acizlər kimi-
Ya dön, ya da məni apar yanına.

Bircə yol “gəl” desən, yanındayam mən,
Kəsəmməz yolumu nə tufan, nə qar.
Sənin həsrətinə dözmək çətindir,
Sənin həsrətindən ölməyə nə var?..

Bilmirəm hardayam, bilmirəm kiməm,
Bütün varlığımı yixib həsrətin.
Bəlkə, qayıtsan da, tapmayacaqsan,
Mənim axırıma çıxıb həsrətin...
* * *

Mən sənə toxunsam, yana bilərəm,
Mən yansam, közümə sən də yanarsan.
Məndən uzaqda da əcəlim olub,
Qəsdimə yenə də Sən dayanarsan...

Göndərdiyin ölümü də sevərəm,
Ucaldaram ölümlərin içində.
Ölümümü qışqananlar deyərlər:
“Ölüm olmaz bu tərzdə, bu biçimdə...”

Təki səndən gəlsin ölüm, sevgilim,
Yollarına gözlərimi sərərəm...
O ölümü yaşamağa nə var ki,-
O ölümü yaşatmaqçün ölərəm!!!

Bir axşam sakitcə qapını döysəm,
“Səni unutmağa gəlmışəm” desəm?...
Necə çarəsizəm, görmürsənmi sən,-
Mənə kömək elə, unudum səni.

Bundan sonra dəyişməz ki bu yazım,
Mənə kömək elə, unudum səni.
Səni unutmaqçün köməyin lazıim,
Mənə kömək elə, unudum səni.

MƏNƏ KÖMƏK ELƏ, UNUDUM SƏNI

Bundan sonra dəyişməz ki bu yazım,
Mənə kömək elə, unudum səni.
Səni unutmaqçün köməyin lazıim,
Mənə kömək elə, unudum səni.

Ağır imtahanla sınandım yenə,
Sevdiyim sevgi də haramdır mənə.
Nə qədər yol gəlsəm, çatmaram sənə,
Mənə kömək elə, unudum səni.

Bu yol deyil ki, varam sonuna,
Bu yol götürməməz məni yanına.
Bir yanda sən varsan, bir yanda dünya...
Mənə kömək elə, unudum səni.

İlahi, sevirəm dəli olmayı,
Mən dəli olacam yenə bu axşam.
Dəlilik - ÖZÜNÜ SƏNdən almağın,
Mən dəli olacam yenə bu axşam.

Qovub “olmaz”ları gecə boyunca,
Dəlilik eyləyib sevim doyunca.
Dünya gözlərimdə oyun, oyuncaq...
Mən dəli olacam yenə bu axşam.

Səpəcəm gecəyə dəli sevgini,
Dəlilik etməsən, sevgi sevgimi?...
Özümü sevəcəm dəlilər kimi -
Mən dəli olacam yenə bu axşam.

İlahi, sevirəm dəli olmayı,
Mən dəli olacam yenə bu axşam...

Öz-özümü qucaqlamaq
İstədim, qolum çatmadı.
Ha çalışdım, vuruşdum,
Bir dəli köynəyi nədi,
Ona da pulum çatmadı.

Öpdüm güzgündən üzümü,
Sındı əksimin şüşəsi.
İlahi, nə gündəyəm,
Daha güzgüm də yoxdu
Özümlə öpüşəsi.

Əlim əlimdən ayrıldı,
Barmaqlarımın beli
Büküldü əllərimdə.
Həsrət küləyi əsdi,
Bir payız sevgi yarpağı
Töküldü əllərimdən.

“ASİ”

Dua Allahın kəndiri,
Boğazımı dolandı...
Tonqal İbrahim üçün,
Günəş mənimçün qalandı...

Musaya yol verən dəniz,
Suyunda boğdu məni;
Tapıb bir cüt “cəhənnəm göz”,
İçinə doğdu məni...

Sən müqəddəs, sən ali ruh,
Sən -
Çarmıxdan qurtulan İsa...
Mən qorxunc səs, mən ası ruh,
Mən -
“Yox “a pərçimlənmiş insan...

Çölüm insanla dolu;
İçimdə biri də yox.
Bu necə boş ürəkdi,
Dolmağa yeri də yox.

Vəli EFE

Nə dosta qapı açıq,
Nə yarın gəlişi var.
Bəlkə, bu məsələdə
Şeytanın “əl işi” var.

Bu nəyin vəsvəsəsi,
Qorxusu nəyin axı,
Necə bu tənhalığa
Dözür ürəyim axı?

İlahi, gerçəkmi bu,
Yoxsa bir yuxudumu,
Ürəyimə salmağa
Bir adam yoxuydumu?

“DƏLİ”

Səni görmək,
Gözlərin intiharı.
Səni görmək qış olmaq -
Unutmaq baharı...

Səni görmək
Kəskin biçaq,
Ürəyə saplanmış...
Səni görmək sui-qəsd
Dəqiq hesablanmış..

* * *

Sən kimsən,
- Gözəllər gözəli!
Mən kiməm?
- Günəşə baxa bilməyən,
Amma ona qarışmaq istəyən dəli..

Ümid
Canını kimə tapşırsın,
Hamida bir tıkə ölümü dadır...
Əlimdən məzarlıq qoxusu gəlir,
O isə, israrla əlin uzadır...

Qaç məndən uzağa,
Qaç,
Yaşamaq istərsən,
Sənə ki yaraşmaz yarımcıq ömür;
Ayrılaq,
Boşanmaq istərsən...

Mən -
Günəşin batışı,
Sona çatmaqdayam;
Mən -
Sənin aldanişın,
Ölümün
Arzusuna çatmaqdayam...

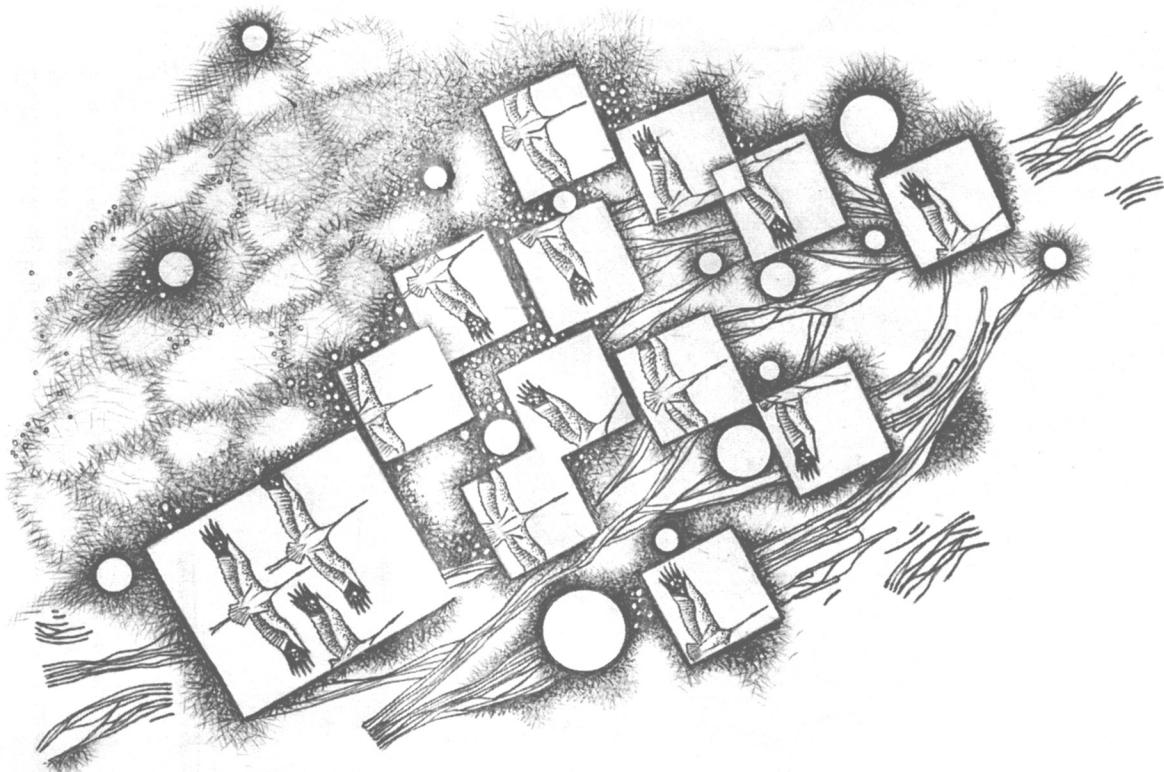
Doğrusu istəmirdim
Yeni tanışlıqları;
Mən ki qaçıb gəlmışdım
İnsanlardan
Təkliyə...

Baxdığınız rəngbərəng
Tabloda yoxam...
Qaranlıq içində,
Çərçivəsi olmayan
“Yalqız adam”
Şəkliyəm..

Ulduzların, ayın
Arxa fonunda gizlənmişəm...
Günəş sizi aldatmasın;
O da şöhrətin mənə borclu..
Mən -
Gecəyə niyyətli,
İftarını zülmətlə açan oruclu...

* * *

Alnınə dayadığın
Silahın tətiyini
Çəkərsən, “Sur” çalınar.
Dünyani dağıtmaga,
Hər kəsi öldürməyə
Bir intihar bəs edər.

“365 GÜN”ÜN BİR DƏQİQƏSİ...

(Gənc şair Ruzbeh Məmmədin şeirləri haqqında)

Ruzbeh Məmmədin şeirlərini dövri mətbuatda müntəzəm oxuyuram. Əvvəllər diqqətimi çəkmirdi, məndə bir şair obrazı formalaşdırı bilmirdi. Ona görə də şeirlərini “Azərbaycan” jurnalında verməyi ləngidirdim. Elə bilirdim, bu şeirlər onu tam ifadə etmir, bu şeirlərin bütövlüyü, tamlığı hardasa var. Mənbəni axtarırdım. Hiss edirdim, şairin təcrübəsi imkan vermir ki, şeirləri həmin mənbədən bütöv götürsün.

Günlərin bir günü Ruzbeh “365 gün” şeirlər kitabını mənə verdi. Bu kitabda axtardığım şairi bütöv görə bildim.

Ruzbeh şeirlərində öz şair xarakterini, əsəbini, düşüncəsini ifadə edir. Bir az da qarayayovuşmadır, dəstəbazlıqdan yüz ağac uzaqdır. Bir dəfə Yazıçılar Birliyinə gəldi, şəkil də çəkdirdik. Xeyli söhbət etdik, sonra çıxıb getdi, uzun müddət görünmüdü. Amma şeirlərinin orijinallığı, aydın təhkiyəsi onu unudulmağa qoymadı, şeirləri onun yerini nişan verdi və mənim üçün onu bir daha tapmaq çətin olmadı. Başladığım bu yazı da onu şair kimi kəşf etməyimin bir faktıdır.

Tozlu saat, dörd divar,
sən də çıxıb gedənnən
buralarda hündü.
Yarıdan çox ağrımaq -
sən bildiyin üzüntü...

Tənhalıq, yarıdan çox ağrımaq, tozlu saat, dörd divar - əsl şair səciyyəsidir. Adam ilk baxışdan

şairin daxili halını (şair həl) hiss eləyir. İstər-istəməz ədəbi-bədii detallara, faktlara diqqət yönəlir. Bu diqqəti Ruzbeh nə müsahibəsi, nə statusu, nə tənqididir, nə də keçirdiyi dəbdəbəli kitab təqdimatları ilə çəkir. Şair yalnız yazdığı həyat mənzərələri ilə, deyək ki, divarın küncündə tor qurmuş bir hörümçək yuvası ilə adamı çağırır.

Hər şey qoyduğun kimi,
hər şey yerli-yerində,
dəyişən heç nə yoxdu
ayrılıq şəhərində...

Bu ayrılıq şəhərinin sakini olan Ruzbeh Məmməd şeirlərini xırda həyat detalları üzərində qurur. Burada hər şey yerli-yerindədir, sevgili necə qoyub gedibso, o cür də süküt içində qalır. Amma bu tamlığın özü adami göynədir. Burda həyatın sözü və səsi yoxdur. Əgər hər şey dağıdılıb uçulsayıdı, burada həyatın nəfəsi hiss olunardı. “Ayrılıq şəhəri”ndə yaşayanların əsl faciəsi elə bundadır.

Bu şeirdən sonra şeir sükütu pozmaq istəyir. Sükutun yanından həyat, vaxt, zaman səssizcə kecib gedir.

Birdən insafsızca əgər darixsan,
tutub qucaqlarsan evdə pişiyi,
durub güzgülənərsən pəncərələrdə,
dönüb yiğişdirarsan evi, eşiyi.

Əslində, evin yiğışdırılmağı sükut altında qalmış səliqə-səhmanı pozmaqdır. Evdə səliqə pozulmalıdır ki, desinlər burda insan yaşayır. Burda pəncərələrdə güzgülənmək və saçdan bir tükün ayrılib yellənməsi həyat nişanəsi kimi önemlidir. Pişiyi qucaqlamaq yaşamaq deməkdir. Yaşamağın sinonimi darixmaqdır.

Bir ovuc əlini sığallayarsan

Və darıldığından bir ovuc əlini sığallayasan və hiss edəsən ki, həyat, ürək ritmləri artıq səni öz qucağına götürməkdədir. Şairin “bir ovuc əl” ifadəsi özündə çox həqiqətləri gizlədir. Sevdiyin qızın əlləri sənin ovçuna sığa bilirsə, mənçə, daha nişan üzüyünə ehtiyac yoxdur. O qız sənin taleyində, vəssalam. Allah-təala insana ovucu həm də ölçü vahidi kimi verib. Əgər sən ovçunun içi doluluğunda su içə bilsən, heç vaxt sənə ziyan eləməz. Bir ovuc meyvə, bir ovuc çörək, bir ovuc tut, bir ovuc şəkərbura, paxlava yesən, demək, sənin payın bu qədərdir. O zaman xəstələnirik ki, artıq biz ovuclarımızı unuduruq.

Ox kimi gəl sancıl köksümə indi
çırpinib qəlbimin atan yerinnən.
Ömürlük özümü kaş itirəydim
mən səni o vaxt tapan yerimdə...

Ruzbeh Məmməd şeirlərində maraqlı assosiasiylar yaradır. Birinci misranın mənəsi ikinci misrada açılır. Bu cür qarşılaşma oxucuda yeni hisslər oyadır. Şairin bütün şeirlərinin bir ideyası var: Darıxməq. Adam qürbətə gedəndə darıxar. İndiyə kimi belə deyilib. Amma Ruzbeh deyir ki, gedirəm, qürbət, indi sən darıx. Bu, artıq gənc şairin özünəməxsusluğudur. Poeziya elə burdan başlayır.

Bu qədər bəs deyilsə,
bir qədər də sərt darıx...
mən də çıxıb gedirəm,
...gedirəm, qürbət, darıx.

Ruzbehin şeirləri ümumilikdən fərdiliyə inkişaf edir. Sonra fərdilik özündə ictimai-sosial məzmun daşıyır. Şairi yaşıdlarından və ümumi poeziya axınından fərqləndirən əsas şərt budur. Aşağıdakı şeirdə şair zamanı dayandırmaq istəyir. Zamanın saatını tutub saxlamaq bizim əlimizdə deyil. Saat dayananda əbədiyyət başlayacaq.

Qollarım qırıldı, düsdü,
Tutub bağlayan olmadı.
Öldüm mən, beləcə öldüm,
Di gəl, ağlayan olmadı...

Bu eşqimə, bu sevdama
Əridim tək, dama-dama.
Sığındım bir ucuq dama,
Gəlib yoxlayan olmadı...

Atam oğlu, çap atını,
Aç həyatın iç qatını.
Bu dünyanın saatını
Tutub saxlayan olmadı...

Bir məsələyə görə bu şeiri bütöv təqdim edirəm. Bu şeir ayrı-ayrı hissələrdən, parçalardan “düzəlib”. Ayri-ayri bəndlərdəki mənalar “olmadı” rədifikasiin və ondan əvvəlki çox asan təpişən qafiyələrin... bağlayan, ağlayan, yoxlayan, saxlayan feili bağlamalarının üzərinə bərkidilib. Artıq burda şeir qurulub. Mən istərdim ki, Ruzbeh belə “quruculuq”dan qaçın. Şeiri canlı, bütöv bir orqanizm kimi tapsın. İnanıram ki, bu cür xırda qüsurları Ruzbehin poetik istedadı və zəhmətsevərliyi yoluna qoyacaq. Çünkü onun istedadla yazılmış şeirləri var, bu şeirlər müasir ədəbi prosesin etimadın doğrultmaqdadır.

Qəşəm Nəcəfzadə

Adilə NƏZƏR

SEVDİYİM

Peşmanlıqlarım - qarada,
Oyunmuş ağ da, qara da.
Olmasın bir də arada
Yarış, sevdiyim, sevdiyim.

Kölgə düşübüdü alıma,
Yadlar ağlayır halıma.
Sən də sus, dili lalına
Qarış, sevdiyim, sevdiyim.

Gəldim ayağa səriləm,
Xəstə düşmüşəm, bilirəm,
İnanmiram ta diriləm,
Barış, sevdiyim, sevdiyim.

Başdan aldığın ağılı
Yerinə topla, - dağılı.
Mənə son sevgi nağılı
Danış, sevdiyim, sevdiyim.

DƏLİ BİR AH ÇƏKİRƏM

Başını daşdan-daşa vurub axır dağ çayı,
Narahatdır, çırpınır, peşmandır qış, yayı.
İynəyarpaqlının da boğulub yarpaqları
Sanki mənim halıma bənzədibdi donunu...

Gün işığı üzüyür təzə qarın üstündə,
Səsim özümə dönür könlü karın üstündə.
Bir məhəbbət can verir narın-narın üstündə
Bu sinəmin qibləyə çeviribdi yönünü...

Dumanlı xatirələr gəlib gözümdən keçir,
Həsrət, intizar yükü yenə sözümdən keçir.
Dəli bir ah çəkirəm, gülüb özümdən keçir,
On iki saat günün gecə alır onunu...

Sevgi qardı, günəşdi, çaydı, ya da buludlu,
İlahi, bu nə buzdu, İlahi, bu nə oddu?!
Vüsəlində dil açdım, həsrətində dil uddum,
Bəh-bəh idi əvvəli, ah elədim sonunu...

HARDASAN ADİLƏ NƏZƏR

Soruşma, divin dizində
Hələ də gözəl yatırımı?!
Dərmanı itib gözündə
Dərdli başın qatırımı?!

Təmiz ruhları əzmişik,
Bir çürük cana bezmişik.
Elə insafsız bizmişik,
İnsaflı iman satırımı?

Dünya başdan-başa bazar,
Əvvəlindən sona güzar.
Hardasan, Adilə Nəzər,
Fəryadım sənə çatırımı?!

KÖNÜL YİYƏSİ

Öz-özümü yaman yordum,
Bəxtsiz bəxtə yiye durdum,
Söküldükçə tikdim, qurdum,-
Kəsildi ahı-naləsi,
Mənəm o könül yiyesi...

Sevən qəlbə toxunmadım,
Azi varsa, çox ummadım,
Dərdimə əl qondurmadım,
Mənəm o dərdin yiyesi,
Mənəm o könül yiyesi...

Səfa yayıldı sanıma,
Cəfa yazılıdı alnıma,
Girdim Eşqin meydanına
Tək məbud vardı öyəsi...
Mənəm o könül yiyesi...

Gecə keçdi, söküldü dan,
Yaxıldı bu sinəm şan-şan,
Fikir üyüdü dəyirman,
Dənəm, sorma ta niyəsin,
Mənəm o könül yiyesi...

Həqiqətlər ağırdılar...
Dilim, ağzım fağırdılar.
Gözlərim çox çağırıldılar,
Mənəm o qəm piyaləsi,
Mənəm o könül yiyesi...

Gözü çekən buluddan nəm,
Göz yaşı daşı dələnəm.
Çağır gəlim, ay Adilə,
Canım ruhunu geyəsi...
Mənəm o könül yiyesi...

NƏSR

JANNA və OĞLU

Anama həsr olunur

Alpay AZƏR

Əndamlı, gözəğəlimli, ortayaşlı Jannayla aramız o dərəcədə açılışdı ki, küçədə ayaqüstü səhbətlərin birində mənə işlədiyi mağazanın müdürü dağıstanlı Mahmudun məşuqəsi olduğunu deyəndə təəccüblənmədim. Tezçə də əsaslandırdı: “Mən neyniyə bilərəm? Ərim işləmir, aldığı əllilik puluna siqaret alıb evi zəhərləməkdən başqa heç nə əlindən gəlmir. Üstəlik, kişiliyi də daha yoxdu. Hər gün də baş-beynimi aparır ki, niyə evə gec gəlirsən, ev işlərini niyə vaxtında görmürsən? Deyirəm, evə pul gətirmirsən, otur yerində, heç olmasa danışma”. Dalınca tez bunu əlavə elədi: “Sən elə bilmə, mən hər kişiyə alış-veriş edənlərdənəm”. *Bu həyatda cəmi-cümlətanı bircə aşnam var mənasına gəlmişdi özünə bəraət qazandırması.* Dinmədim, əxlaq dərsi deməyi isə yersiz hesab etdim... İlk tanışlıqda Jannayla səhbətimiz, yumorumuz tutmuşdu, — mağazadan paltar sabunu alanda tanış olmuşdum. Dediynə görə, dörd iliydi ailəlikcə Nalçikdən Sankt-Peterburqa köçmüştülər, — əri şikəstiyydi deyə, işləmirdi, bir oğlu, bir qızı vardı, təsərrüfat malları mağazasında satıcı işləyib ailəni tək dolandırırdı..

Jannanın satıcı işlədiyi mağaza mən qalan yataqxanadan iki küçə aşağıdaydı. Hərdən oğlunu, qızını götürüb Neva prospektində gəzirdi, uşaqlarına dondurma alırdı, karuselə aparırdı. Küçədə bir-iki dəfə onlarla rastlaşmışdım. Ayaqüstü səhbətlərdə tezçə ərinin qeybətini qırırdı: “Görür-sən, həm işləyirəm, həm də uşaqlara vaxt tapıram.

Parazit isə divanda oturub futbola baxır”. Əsəbiləşsəm də, qayıdır deyəmmirdim ki, a filan-filanşüdə, özün mənə demisən ki, ərin invalididdi, yaziq neyləməlidə axı? (Jannanın dediyinə görə, əri yol qəzsində onurğa sütunundan zədə alana qədər tikintidə fəhlə işləyirmiş). Soruşmuşdum, bəs ərinin qohumları tərəfdən sənə kömək edən yoxdur. “Köməkləri lazımdır. Üç qaynim, iki baldızım var, təsəvvür elə, bu dörd ildə nə bir dəfə zəng edib qardaşlarıyla, nə də uşaqlarla maraqlanıblar,” - qürurqarşıq şən tonda dediyi sözlərlə sanki bunları mənə çatdırmışdı: ona görə də bil və məni qınama, bu həyatda arxam-dayağım yoxdur deyə, müdirimin məşuqəsi olmağa məcburam.

Bəzən fikirləşirdim, görən, Janna niyə öz ərdənkənar əməllərini canfəşanlıqla müdafiə edir, cavabı tapirdim, - məndən öz hərəkətlərinə bir növ mənəvi dəstək gözləyirdi. Altşüründə onu narahat edən vicdan hissi düşüncələrində özünə yer eləməsin deyə, bir növ qabaqlayırıdı ona əzab verə biləcək vicdanını və sonda özünə əcaib şəkildə bəraət qazandırırdı. Bəlkə də, gözləyirdi müdrik sıfətlə “Sən yaxşı başa düşürəm” deyəm, o da tezçə ürəyini tam boşaldıb yüngülləşsin və bir də bu mövzuya qayıtmassisin. Mənsə dediyim kimi, onunla səhbətlərdə çox dərinə getmirdim, - nə mənası variydi, onsuz da hər şey göz qabağındaydı.

Yataqxanamızda yaxınları Nalçikdə yaşayan Bislan adında çərkəz oğlan peyda olanda ürəyimə damdı ki, bu, tezliklə yerli Jannayla tanış olacaq və məsələ çox güman çarpayıya qədər gedib

çıxacaq. Bislan reketiydi, hansısa biznesmenin borcunu qaytarmaqla, ticarət köşklərinə nəzarət etməklə (özlərinin diliylə desək, krişalqla) pul qazanırdı. Yataqxanamızın komendantına aylıq pulunu artıqlamasıyla verirdi, o da bu reketə dördüncü mərtəbədə balaca bir otaq vermişdi. Bislan axşamlar gəlib yataqxanada gecələyirdi, arada qız da *gətirirdi* otağına. İki qafqazlı kimi söhbətimiz tuturdu, altı-bazar mənim, ya onun otağında kartof qızartması yeyə-yeyə, araqdan vura-vura söhbət edirdik.

Bir dəfə necə oldusa, ikimiz bir yerdə Janna işləyən mağazaya girdik. Bunların bir-biriylə salamlışından sonra aralarındakı söhbətdən başa düşdüm ki, təzəlikcə tanış olublar. Janna həvəslə ona mağazadakı işlərindən, oğlundan, qızından, evə ata-anasına pul göndərməyindən, Bislansa öz valideynlərindən, evə kömək eləməyindən danışırı. Bislan ondan Mahmudun kefini soruşanda Janna sıxlıkan kimi oldu və mənə elə gəldi ki, müdirinin aşñası olduğunu yerlisinə də deyibmiş. Mən yanlarındaydım deyə, utanan kimi olmuşdu Janna, ilk dəfəyi üzlü, açıq-saçıq bir qadının utandığını gördüm deyə, bu, mənə, düzü, qəribə gəlirdi. Bislanın "Mahmud necədi?" sualına "Yaxşıdı" deyib tezə mövzunu dəyişdi.

Bir müddət sonra küçədə təsadüfən Jannaya rastlaşdım. Salamlışından, kef-əhvaldan sonra tez məndən soruşdu:

- Sən mənim yerlim Bislanı necə tanıyırsan?
- Belə də, tanıyıram. Normal adamdı, nədi ki?
- Nə işlə məşğuldus? - gözlərini "*məndən heç nə gizlətmə, düzünü de*" mənasında qayıdı.
- Topdansatış kartof, soğan satır, - istəmədim Bislanın reket olduğunu ona deyim, həm də özü xahiş etmişdi ki, onun harda işlədiyini soruşan olsa, o cür cavab verim.
- Yalan deyirsən, - Janna acı-acı gülümsədi.
- Bu hardan çıxdı? Nə olub, məni lap müstəntiq kimi sorğu-suala tutmusan?
- Xoşuma gəlmir Bislan, - yenə gözlərini qayıdı, - yalançı adamdı, özünü şübhəli aparır. Bu adam ilk tanış olduğumuz gün mənə demişdi adımlı Albertdi. Təzəlikcə bir adamdan öyrənmisəm ki, əsl adı Bislandı. Sənəcə, öz adını gizlədən adamdan yaxşı şey gözləmək olar? İkincisi, yalan deyirsən, o, bazarda işləmir...

- Janna, - sözünü kəsdim, - qəribə adamsan. Yenə deyirəm, mən onu normal adam kimi tanıyıram. İkincisi, sən onun işçisi deyilsən, ondan

asılacağıın yoxdur, başa düşə bilmirəm, niyə bu məsələ səni belə narahat edir?

- Narahat etmir, sadəcə, xoşuma gəlmir bu adam.

- Xoşuna gəlmir, uzaq ol o adamdan...

Qısaşı, Jannaya Bislandan xoşu gəlmirsə, salam-sağolla kifayətlənməyi məsləhət gördüm, axırda mənimlə razılışdı...

İkinci kursun əvvəlləriydi, axşamüstü otağında oturub seminara hazırlaşırdım, qapı astaca döyüldü. Deyinə-deyinə durub qapını açanda gözlərimə inanmadım - Jannaydı, təlaşlı görünürdü. (Otağıma ilk qəfil gəlişiyə məni təəccübəldəndirmişdi.) Salamlışdı, tez də içəri keçmək üçün icazə istədi. "Əlbəttə," - deyib üzbüüz çarpayını göstərdim. Oturdu, çaydanı götürüb otağımdan çıxməq istəyəndə qolumdan tutdu:

- Təşəkkür edirəm, Nadir, narahat olma, mən tez getməliyəm, otur, - məni zorla otuzdurdu. - Mən bir həftə olar işdən çıxmışam, Mahmudla sözümüz düz gəlmədi, dalaşdım, çıxdım ordan. Evdəki vəziyyətimizi bilirsən, təcili iş axtarıram. Məncə, sənin yerlilərin arasında tanışın olar, mağazada kassir işləyə bilərəm, bazarda işləmək də mənimcün problem deyil, - əlini əlimin üstünə qoydu.

İsti, yumşaq, ağ əl. Bir anın içində qızdım, əlini ehmalca əlimə alıb sıxdım, düz gözlərinin içində baxıb piçiltiyla dedim:

- Kömək edərəm, Janna, əlbəttə, kömək edərəm.

- Sağ ol, balaca, necə lazımdı, hörmətindən çıxaram (Spasibo, malış, otblaqodaryu kak nado), - əlini əlimin içindən çıxardı.

"Malış", "Otblaqodaryu kak nado" sözlərindən sonra içimdə altı yarımlı ballıq zəlzələ baş verdi. İçəri girəndən yumulu saxladığı sol əlini açdı, mənə kağız parçasını uzatdı:

- Burda ev telefonumun nömrəsi yazılıb, bir xəbər olsa, zəng edərsən. Ərim götürsə, deyərsən, Jannanın tanışışam. Narahat olma, artıq sual verməyəcək. Sənə çox ümidiyəm.

Janna otağımdan çıxan kimi seminara hazırlaşmaq yadımdan çıxdı. Söhbət vaxtı müdürü-aşناسı Mahmudla dalaşib işdən çıxma səbəbini soruşmaq ağlıma gəlməmişdi. Gödəkçəmi geyinib götürüldüm metroya tərəf. Az əvvəlki *zəlzələmin avtoşoklarını* yaşayırdım. Torjkovsk bazارında işləyən uzaq qohumum Elmani tez tapdım, bazarda iki-üç yerdə meyvə-tərəvəz satdırırdı. Jannanın yaxın tanışım olmasını dedim, əvvəlki iş yeri haqda, indi təcili iş axtardığını, pula çox ehtiyacı olduğunu (ərdə

olmasını qəsdən demədim) danışdım. Qohumum iki-üç sual verdi: Onu nə qədər dərindən tanıyırsan, niyə işdən çıxıb, pul atmaz ki? Və axırda guya etinasız tonda “Qəşəngdim?” soruşdu. Jannanı iki ilə yaxın tanıldığımı, pul atana oxşamadığını dedim, müdirinin söz verməsinə baxmayaraq, uzun müddətdi maaşı qaldırmadığına görə işdən çıxdığını uydurdum. Qəşəng olduğunu deyəndə gözləri işıqlandı, tezə ərdə olub-olmadığını soruşdu, istədim deyəm, əri var, amma həmin andaca ağlıma gəldi ki, olanı dessəm, görünüşə belə, bir bəhanəylə başından edəcək. Yalandan dedim: mən bilən, boşanıb. Sevincini gizlədə bilməyən Elman mənə dedi ki, bir işçim bu günlərdə dekretə çıxacaq, mənə satıcı lazımdı, iş telefonumu ona ver, zəng eləsin, danışaram, görüşərəm özüylə, uyğun olsa, işə götürərəm.

Elmandan ayrılanan sonra telefon köşklərindən birinə girib Jannanın ev nömrəsini yiğdim. Özü götürdü, xəbəri, qohumumun telefon nömrəsini dedim, sevindiyindən qışkırdı, kompliment komplimentin dalınca gəldi. Sağollaşmadan əvvəl sixıla-sixıla, piçiltıyla dedim: “Janna, bunu demək mənə çətindi, amma xahiş edirəm, görüşəndə ərdə olmağını ona demə. Soruşsa, deyərsən, boşanmışan”. Şəqqanaq çəkib güldü, dalınca “Başa düşdüm, narahat olma, sən deyən kimi olacaq,” - dedi və sağollaşdıq. Metroya tərəf gedə-gedə öz-özümə gülürdüm, bu abırsızın dediyi sözə bax, narahat olma, sən dediyin kimi olacaq.

Üç gün sonra axşam telefon köşkündən Jannanın ev nömrəsini yiğdim, görəm iş məsələsi nə oldu, zəngə özü cavab verdi. Salamlaşandan sonra sevincək Elmanla görüşüb söhbət elədiyini, gələn həftədən Torjkovsk bazارında meyvə satmağa başlayacağını dedi. Təbrik elədim, sağollaşmaq istəyirdim, sözümüz kəsdi:

- Bir dəyqə, hara tələsirsən? Mənə de görüm, bazar günü boşan?

- Hə, boşam, nədi ki?

- Əla, Nadir, bazar günü axşam saat altıda bizə qonaq gəlirsən. Gözləyəcəyik səni.

- Cox sağ ol, Janna, bəlkə, lazım deyil?

- Yox, yox, nə danışırsan, inciyərik səndən.

“Gözləyəcəyik”, “inciyərik”dən sonra ağlıma gəldi ki, çox güman, məni ailəlikcə gözləyəcəklər. Sonra Elmanın ev nömrəsini yiğdim (arvad-uşaq ilin on ayı Azərbaycanda olurdu), bir az söhbət elədik, - qisası, Janna Elmana satıcı kimi yaramıdı.

Bazar günü saat altıda Jannanın telefonda dediyi ünvanı tapdım, zəngi basdım. Qapını özü açdı, “xoş gəldin”dən sonra bir qutu şokolad allığıma görə məni bir az “danladı”. Əri, qızı, oğlu da evdəydi. Əri Şamil ortaboylu, ariq bir kişiyydi, elə əsil arabasında otura-otura mənə salam verdi. Janna bizi tanış edəndən sonra xeyli məni təriflədi. Arvadı haqqında xoş sözər dedikcə, ərinin öncəki şübhəli baxışları yox olurdu. Masada cürbəcür salatlar, yeməklər, içkilər variydi. Janna şərab içirdi, əriylə mən isə araq vururduq. Üstəlik, Şamil elə tostlar, təriflər deyirdi, elə bil yüz ilin tanışydıq. “Sən həyatda gördüyüüm ən yaxşı azərbaycanlısan”, “Gələrsən Nalçıqə, qardaşlarım səni Elbrus dağına gəzməyə aparar”. Arada fikrə gedirdi, bilmək olmurdu, arvadının hoqqalarından xəbəri var, yoxsa taleyi lə barışan ər tiplərindəndir. Eyni zamanda narahat idim, elə bilirdim, yenə məndən şübhələnir, üstəlik, çox içirdi deyə, qorxurdum, açarını itirər, dava salar, qanqaraçılıq olar. Bir bəhanəylə çıxıb getmək istəyirdim.

Şamillə mehriban ayrıldıq, Janna məni yola salana yaxın qapıda zorla əlimə paket verib dedi: “Evdə geyinərsən, köynəkdi, bir də qalstuk. Köynəyin ölçüsü sənə böyük, ya balaca olsa, elə qalstuk da xoşuna gəlməsə, qaytararsan, dəyişdirərəm hər ikisini”.

Otağıma girən kimi açıb baxdım, bahalı, mavi köynək, qırmızı qalstukuydu, köynək tam əynimə oldu, qalstuk da köynəyin rənginə uyğun idi.

Janna işə düzənləndən iki ay sonra Torjkovsk bazarı tərəfindən keçirdim, dedim bir qohumuma dəyim, içimdə narahatlıq variydi, istəyirdim biləm Jannanın işindən razıdırımı? Bazarın arxasındaki ofisindəydi Elman.

- Salam, ay Nadir, haralardasan? Niyə görünmürsən? - hay-küylə məni qarşılıdı.

Qolumdan tutub ərklə dedi ki, abed eləməyə adam axtarırdım, sən gəlib çıxdın. Məni yaxınlıqdakı bir kafeyə apardı, sıfarişləri verəndən sonra ordan-burdan söhbət edə-edə axırda istədiyim sualı verməyə məqam tapdım:

- Ay qohum, danış görək, Jannanın işindən razısanmı?

- Razıyam, - ürəklə dedi, - vaxtında işə gəlir. Əsas odu ki, hesab məsələsində dürüstdü.

Ürəyim sakitləşdi, hər halda mən zamin durmuşdum Jannaya.

- Lap yaxşı. Dostluq eliyirsən? - göz vurdum.

- Ha-ha-ha, elə şeyləri deməzlər, ay qohum.

- Mən nə deyirəm, soruşuram ki, dostluq eliyirsən, yəni bir yerdə kinoya, kafeyə gedirsiz? Yaxşı, məcbur eləmirəm, istəmirsən, demə.

Araq onu dedizdirdi, ya özü bunu etiraf eləməkdə pis bir şey olmadığını düşündü, az sonra qızla *dostluq elədiyini* boynuna aldı, tez də guya könlümü qırıb-qırmadığını bilmək üçün soruşdu:

- Bura bax, ay qohum, sənin territoriyana girməmişəm ki?

Nirç edib başımı yellədim, yəni işində ol.

...Elmanla son görüşmün üstündən iki həftə keçməmiş Bislan Jannayla sevişməyini etiraf edəndə təəccübənmədim, heç bir söz demədim. Sonra özünü qınamağa başladı:

- Nadir, özümə heç cürə bağışlaya bilmirəm bunu. Elə bilirəm çox axmaq bir iş tutmuşam.

- Niyə? Axı deyirsən, hər şey öz xoşunuzla olub, sən ki onu zorlamamışan.

- Başa düşürsən, mən Jannayla sevişəndən iki gün sonra evlərində oldum, əri Şamillə tanış oldum. Şamil çox yaxşı insandı, məni də yandıran budur. Bir yerdə oturub çörək yemişik onunla.

- Təzəlikcə evlərində olmusan?

- Yox, hardasa üç ay qabaq.

Vaxtı hesablayıb başa düşdüm ki, qohumumun yanında işə düzəlməzdən əvvəl Bislan Jannayla *görüşübmüş*. Bu yenə özünü söyüdü-danladı, gördüm, artıq artistlik edir, mən də rola girib ona yalandan təsəlli verdim: "Çox ürəyinə salma, hər halda, sən əriylə tanış olandan əvvəl Jannayla sevişmişən, ona görə özünü çox günahlandırma". Ürəyimdə isə deyirdim: "Tutaq ki, bu abırsız özü səni evinə dəvət edib, axı bilə-bilə ki, əri evdə ola bilər, çox məcburydu durub onlara gedəsən".

Jannanın hərəkətləri ovqatımdan asılı olaraq, məni bəzən heyrətləndirirdi, bəzənsə nifrat edirdim ona: mənə Bislanın qeybatını edəsən, "ondan şübhələnirəm" deyəsən, üç ay sonra isə... Bir anlıq sıxıldım, belə bir şey mənim də başıma gələ bilərdi. Tutaq ki, işə düzəltməyə görə mənə köynək, qalstuk almazdı, otağıma gəlib məni *çarpayıma uzadardı*... Üstəlik, bundan sonra Bislan kimi məni də evlərinə qonaq çağırısaydı... Yox, təbii ki, bir bəhanə gətirib getməzdim, amma yenə də içimdə bir narahatlıq qalardı ki, ərli bir qadınla yaxınlaşmışım.

Bislanın o etirafından sonra qərara gəldim ki, Jannadan mümkün qədər uzaq olam, nə zəng edib kefini soruşam, nə də küçədə onu uzaqdan görəndə ona yaxınlaşam. (Gözümə dəysəydi, ya özümü gör-məməzliyə vuracaqdım, ya da yolumu dəyişəcəkdir). Amma sən saydığını say, gör Janna özü nə sayır...

Bislanla olan həmin söhbətdən bir müddət sonra otağında oturub imtahanlara hazırlaşırdım, qapı döyüldü. "Gəlin," - dedim, qapının ağzında Jannanı görəndə hirs vurdυ təpəmə, ilk ağlima gələn o oldu ki, Elmanla Allah bilir, nəyin üstündə dalaşıb, işdən çıxıb, yenə özünü iş axtarır.

- Salam, - yazıq bir sıfətlə dedi.

- Salam, - mənsə *bilirəm, dərdin var, amma səninlə çənə döyməyə vaxtum yoxdu* tonunda dedim.

- Gəl, otur, - əlimlə qabağımdakı boş çarpayını göstərdim.

- Bağışla, səni narahat edirəm, - üzəbüz oturdu.

- Əzizim, yenə sənin köməyinə ehtiyacım var.

- Eşidirəm.

- Oğlum Edik, - Eduard idi adı, - bu gecə sənin otağında qala bilər? - "Bu çarpayıda yata bilər?" mənasında əlini oturduğu çarpayiya vurdu.

Məsələnin nə yerdə olduğunu təxmin elədim, - əriylə qızı çox güman Nalçikdəydi, qaldığı evə isə Elmanı, Bislanı, ya da Allah bilir, hansısa tanış kişi *gətirəcəkdi*, ya da özü bunlardan birinin evinə *gedəcəkdi*.

- Ərin, qızın Nalçikdədi, hə? - danlaq, bir az da sancaq tonunda sualı verib düz gözlərinin içində baxdım.

- Hə, mən bu gecə rəfiqəmin yanına gedəcəm, ağır xəstədir, hər şey ola bilər, məndən çox xahiş edib ki, bir gecəlik yanında qalam, - əvvəlcədən hazırladıǵı cümələrini dedi.

- Rəfiqənin adı nədi? - çəşdirici suallara keçdim.

- Marina, - çəşmadı. - Mən əvvəl işləyən mağazada işləyirdi, sən onu görməmişən. İnan mənə, ağır xəstədi.

- Nədi xəstəliyi?

- Xərçəng, artıq sağalması mümkün deyil. Özün də başa düşürsən, oğlumu ora apara bilmərəm, ona psixoloji pis təsir edər, - deyib əvvəlki priyomuna keçdi, - əlimdən tutdu.

Yerimdəcə *tilsimləndim, qandallandım, bu dəfə yeddi ballıq zəlzələ yaşadım* və təbii ki, həmin anda nə əriylə çörək kəsməyim, nə də belə şeyə görə mənə etiraf edib az da olsa əzab çəkən Bislan yadına düşdü. *Davamını istəyirdim*, amma Janna məndən cavab gözləyirdi deyə, əvvəlcə onun xahişini yerinə yetirməliydim:

- Haqlısan, Janna, usağı elə yerə aparmaq olmaz. Edikə deyərsən gəlsin, otağının nömrəsini, qaldığım mərtəbəni də deyərsən ona.

- Sən həmişə məni başa düşmüsən, əzizim. Təşəkkür edirəm, - əlini cəld çəkib qalib ədasiyla

ayağa durdu, koftasının ətəyini aşağı çəkdi. - Edik saat onda gələcək, sakit, sözəbaxan uşaqdı, nə desən, əmrdi onunçün. Desən ki, yixıl yat, yatacaq. Səhər sən dərsə gedəndə o da səninlə bir yerdə çıxar.

- Bislanı görmürsən? - iki-üç dəqiqənin içində məni bişirib aldatmağını həzm edəmmirdim deyə, qəsdən bu sualı verib yenə düz gözlərinin içində baxdım, yəni aranızdakı işlərdən xəbərim var.

- Bislan? - *heç bu sualın yeriydi* mənasında mənə baxdı. - Arada görürəm. Oldu, Nadir, mən tələsirəm, - deyib tez otağımdan çıxdı ki, yerlişiyə bağlı başqa sual eşitməsin.

“Bədbəxt Şamil, oğlunu evinə keşikçi kimi qoyub gedib, arvadı isə ilk fürsətdə keşikçini başından edir”...

Edik təxminən saat doqquza on-on beş dəqiqə işləmiş gəldi. Söhbətin əvvəlində səkkizinci sinifdə oxuyan bu oğlanın tərbiyəli, qanacaqlı uşaq olduğu mənə aydın oldu. Arzusu neft mühəndisi olmaq idi, riyaziyyatdan, kimyadan, fizikadan beş aldığıni biləndə ürək-dirək verdim, olimpiadalarda iştirak etməyi məsləhət gördüm: “Yaxşı yerlər tut ki, qəbul imtahanında konkursa düşsən, sənə köməyi dəysin”. Tezə bu il fizika üzrə şəhər olimpiadasında ikinci yer tutduğunu dedi, təbrik elədim, Vahid Ələkbərovun fəhləlikdən Rusyanın o vaxt ən böyük neft şirkəti Lukoylun prezidentinə qədər keçdiyi karyera yolundan danışdım ki, oxumağında, məqsədinə çatmaqda həvəslə olsun. Gözlərini qırpmadan mənə qulaq asındı. Çay dəmlədim, Jannanın bişirdiyi vatruşka kökəsiylə içdim. Çaya görə təşəkkür edib çantasından çıxardığı fizika dərsliyini oxumağa başladı, mənsə imtahan suallarına hazırlaşa-hazırlaşa arada ona baxırdım. Düzü, heç cürə fikrimi cəmləyəmmirdim. Anası evdə, Allah bilir, kiminlə eyş-işrətdəydi, bu isə gözümüz qabağında dərs oxuyurdu. Arada Edik gözünü kitabdan çəkib pəncərədən qaranlıq çölə baxırdı, kədərli gözləri sanki bunu deyirdi: Ehh, ana, sənin hoqqalarından xəbərim var, amma neyniyə bilərəm? Evə pul gətirən tək sənsən, ona görə hamımız məcburuq sənə tabe olaq.

Altıda-yeddi də oxuduğum illər yadımı düşdü. Vaxtında yeməyimizi verən, paltarlarımızi yuyubütüləyən anam axşamlar işdən gələn atamın danlaqlarını eşidirdi: “Niyə çörəyi özün gedib almışan, uşaqlardan birini maqazinə yollamamışan?!”, “Niyə yeməyə çox duz atmışan!? Bunu heç it də yeməz!” Hərdən içib anamı pis-pis söyüşlərlə söyürdü, döyürdü. Yazıq anam küçədə yerə baxa-baxa gedirdi, qonşuya belə salam

vermirdi ki, birdən atam təsadüfən işdən tez gələndə bunu görər, evdə aləm qarişar bir-birinə. Hər dəfə evdə dava olanda, bacım və qardaşımla bir yerdə o biri otağa qaçırdıq, hamımız söyüscül “pyanska” atamıza nifrət edirdik. Anamın saçları ağardı, məhəllədə namuslu, dözümlü, üç tərbiyəli uşaq böyüdüb onların oxumağına fikir verən bir qadın kimi tanındı.

Aşağı siniflərdə tez-tez qardaşımla dalaşırdım, çox vaxt mən döyürdüm onu. Buna görə hər dəfə mənə sillə-qapaz vuran anama ölonə qədər nifrət edəcəyimə and içsəm də, alınmırkı: maksimum üç gün danışmirdim, yan gəzirdim ondan, gündəliyimi gizlədirdim ki, “5”-lərimi görüb üzümdən öpməsin və biz barışmayaq. İndi qabağında oturub gözünü kitabdan çəkməyən Edikə baxa-baxa, atama, anama olan nifrətli günlərimi xatırlaya-xatırlaya, həyatın bu təzadları mənə əcaib gəlirdi. Yəqin, Şamil də öz uşaqlarını çox istəyirdi. Amma Şamili o vaxtlar bizi də çox istəyən “pyanska” atamla müqayisə edəndə Edikə nisbətən özümü bir növ uduşlu vəziyyətdə hesab edirdim: nifrət etdiyimiz atamız anamıza qarşı kobud olsa da, hamımıza qarşı diqqətciliydi. Maşın çilingəri işləyən atam paltarlarımı, yemək-icməyimizi vaxtında alırdı, - bir sözlə, ailəmiz o baxımdan korluq çəkmirdi. Uduşlu vəziyyət deyəndə... yəni atam oğraş, anamsa əxlaqsız deyildi. Sonra fikirləşirdim görən, bu uşaq, ümumiyyətlə, anasına, ya öz bədbəxt həyatıyla barışan atasına nifrət edirmi, on altı-on yeddi yaşa çatanda namus məsələsini birdəfəlik həll etmək üçün gecələrin birində baltaya əl atacaqdımı?

Birdən Jannanın günorta xahişə gələndə əlini əlimə alıb məni ehtiraslandırmağı yardımə düşdü: yaxşı ki, bu dəfə də aramızda heç nə olmadı, yoxsa oğluna məsləhətlər verməyimə, şirin-şirin söhbət elədiyimə görə özümdən iyrəndim: günorta anasıyla seviş, axşamsa oğluna karyeradan dərs keç. Üstəlik, Bislanla müqayisədə lap pis vəziyyətə düşərdim, onun hardasa mənəvi alibisi variydi, - Jannaya yaxınlıq edəndən sonra əriylə tanış olmuşdu. Mənsə Şamillə oturub çörək kəsəndən, məni Nalçikdəki evlərinə, Elbrus dağında gəzməyə dəvət etməsindən sonra arvadıyla sevişsəydim, bu, sözsüz, oğraşlığın kubu olardı...

Saat on birə qalırdı, Edik fizikadan üzvi kimya kitabına keçmişdi. O, yenə pəncərədən qaranlığa baxıb fikrə gedəndə dedim ki, yuxun gəlirsə, yixıl yat. “Siz yatanda mən də yerimə girərəm. İndi kimyadan reaksiyaları yazmaliyam,” - deyib tez dəftər-qələmini çantasından çıxartdı.

İhsan ABDÜL QÜDDUS
(*Misir*)

DİLƏNCİLƏRİN ETİRAZI

Camaat onu təmiz qəlbli, səmimi dindar kimi tanıyordu. Adəti vardı, hər Ramazanın ilk gecəsində tanıldığı hafızları evinə toplayıb “Qurani-Kərim”i xətm etdirər və Seyyidə Zeynəbin qəbrinin ətrafına yiğışan bütün dilənciləri çağırıb yaxşıca doyurardı. Özü də onları doyurmaq üçün nə az, nə çox, düz iki dana kəsərdi.

Bu il də bütün hazırlıqları görmüş, əlindəki təsbehin dənələrini çevirə-çevirə Allahın isimlərini zikr etməyə başlamışdı. Çevrə halında oturmuş hafızlar “Qurani-Kərim”in mübarək ayələrini oxuyur, hər kəs diləncilərin gəlməsini gözləyirdi.

İftar vaxtını bildirən topun atılmasına bircə saat qalmışdı, ancaq diləncilərdən hələ kimsə gəlməmişdi. Ev sahibi nökərini göndərdi ki, onlardan bir xəbər gətirsin. Nökər getdi və az sonra təngnəfəs halda qayıtdı:

- Ağa, diləncilər gəlmək istəmir, bu dəfə sazin dəvətinizi qəbul etmir. Adam oturduğu yerdən başını qaldırdı və çəşqin halda soruşdu:

- Necə yəni gəlmək istəmir?

Nökər:

- Öz aralarında danışib topal Məhəmməd Nəklə, şikəst əbu Rəbiyə və iflic Qoturu başçı seçiblər, indi də hamısı onların ağızına baxırlar, - dedi.

Adam nökərin dediklərinə inanmayaraq:

- Bəs yaxşı, o başçılar sənə nə dedilər? - deyə soruşdu.

Nökər hələ də təngnəfəs halda:

- Deyirlər ki, tələbləri qəbul olunmasa, ağanın dəvətini qəbul etməyəcəklər, - cavabını verdi.

- Tələblər ha! - deyə adam hikkəsindən qışkırdı və deyinməyə başladı, - lap yaxşı... Bircə bu diləncilər qalmışdı... Biz Allah üçün onların qarnını doyuraq, onlar da bizim qarşımıza tələblər qoysunlar... Heç gəlməsinlər... Gəlmirlər, cəhənnəmə gəlməsinlər. Onlara verilən yemək heyifdi.

Ağa deyindi, söyüd, asıb-kəsdi, amma çox keçmədi ki, düşünməyə başladı. Yaman yerdə axşamlamışdı. Hər il xətm mərasimi təşkil edər, dilənciləri doyurardı. Bunun da sayəsində ticarəti canlanar, məhəllə sakınlarının gözündə əsl mömin kimi tamar, xətir-hörmət sahibi olardı. Quranın oxunub qurtarmasının ardınca gələn xətm duası isə diləncilər, ev sahibi demişkən, bu itlər olmadan mümkün deyildi.

Deyəsən, hirsı bir qədər soyumuşdu, nökəri çağırıdı və:

- Diləncilərin tələbləri nədir? - deyə soruşdu.

Nökər dedi:

- Yeməkdən başqa hərəyə on quruş verilməsini istəyirlər.

Adam oturduğu yerdən dik atıldı və yenidən qışkırmaga başladı. Hirsindən əlindəki təsbeh titrəyirdi:

- İşə bir bax, üz verdik, astar istəyirlər. Evimi başıma yuxacaq bu itlər.

Nökər qorxu içində:

- Onlar mənə dedilər ki, sənin ağan çox varlıdır və bizim hərəmizə on quruş bağışlamaqla heç bir şey itirməz, - dedi.

Ağa yenidən qışkırdı:

- Bir quruş də vermərəm. Cəhənnəm olsunlar.

Nökər getmək istəyirdi ki, ağa onu saxladı:

- Get, başqa dilənciləri çağır. Hüseyin məscidinin yanında duran dilənciləri...

Nökər başını bulayıb dedi:

- Heç biri gəlməyəcək, ağa. Deyirlər ki, diləncilər öz aralarında məhəllələri bölüşüblər. Hüseyin məscidinin dilənciləri Seyyidə Zeynəb məscidinin həndəvərinə ayaq basa bilməz.

Adam "La hövlə..." deyərək əsəbi halda başını yellədi:

- Dünyanın işinə bax, ay başına dönüm, bu diləncilər də ağaya söz yeridirlər. Daha bu dünyada bilmirsən kimə yaxşılıq edəsən...

Başını əyib "humm" elədi və fikirləşməyə başladı. Əgər diləncilərin tələbini qəbul etməsə, əvvəlki etibarı, xətir-hörməti olmayıacaq, ticarəti canlanmayacaq, camaat onu mömin müsəlman kimi görməyəcəkdi. Hətta ola bilsin ki, üç-beş diləncini doyurmaqdən vaz keçdi - deyə camaatin qınağına tuş gəlsin. Bəlkə lap barmaqla göstərəcəklər, ardınca lağ edib ələ salacaqlar.

Başını qaldırdı və bezmiş halda nökərə dedi:

- Get onlara de ki, hərəsinə beş quruş verəcəm, gəlsinlər... Bir az da yeyin ol, iftara yarım saat qalıb.

Nökər qaça-qaça getdi.

Ağa hirsindən yerində dura bilmirdi. İnanmirdi ki, nökər onları razı sala bilsin. Oğlunu çağırıldı və onu da göndərdi ki, əli boşda qalmasın:

- Bu nökər axmağın biridir, heç bir işin öhdəsindən gələ bilmir... Sən özün get, dilənciləri bura götər.

Ağanın oğlu Seyyidə Zeynəb məscidinə getdi. Ağa ədasiyla orda toplaşmış diləncilərin üstünə qışkırdı:

- Nə gözünüzü döyürsünüz, atamın səxavət damarı tutub, hərənizə yeməkdən başqa beş quruş da pul verəcək.

Diləncilərdən biri tez irəli atıldı və yoldaşlarına üz tutaraq:

- Əlbəttə, razıyıq... Nə göz-ləyirik, gedək. Bu bir fürsətdir, - dedi.

Topal Nəklə oturduğu yerdən ona tərəf dönərək:

- Sən otur yerində, başından yekə danışma. Əsla olmaz! Bizim dediyimiz olmayıncə getmə-yəcəyik.

Çolaq əbu Rəbiyə də başını yelləyərək:

- Birliyimizi pozmayın... Yaşasın həmrəylik! - deyə qışkırdı.

Diləncilər bir ağızdan "Yaşasın həmrəylik!" qışkırdılar.

Başdan-ayağa qədər bütün bədəni əsən iflic Qotur da belə dedi:

- Biz nə istəyirik ki? Sadəcə varlıların mallarındakı haqqımızı tələb edirik...

Unutmasınlar ki, diləncilər pulu başından aşan ağalara möhtac olduqları kimi, onlar da diləncilərlər möhtacdırlar. Diləncilər olmasa, bu ağalar da belə kef içində yaşaya bilməzler. Fikrinizi dəyiş-dirməyin. Tələbinizdə son dərəcə haqlısınız.

Diləncilərin hamısı bir ağızdan qışkırdılar:

Tələbimizdə haqlıyıq... Yaşasın haqlarımız!

Ağanın oğlu qorxuya düşdü, anladı ki, bu işin sonu yaxşı olmayıacaq. Hirsindən zəncir gəmirirdi, ancaq əlindən bir şey gəlmirdi, diləncilərin qarşısında aciz qalmışdı. Ona görə də başını aşağı saldı və onların arasından geri çəkilməyə başladı. Azca aralanmışdı ki, nökər qaça-qaça gəldi və üzünü diləncilərə tutub cir səslə qışkırdı:

- Buyurun gedək. Ağa sizin tələbinizi qəbul etdi, hərənizə on quruş verəcək.

Bir az əvvəl ağanın qarşısına tələb qoyan diləncilərin əhvalı bir andaca dəyişdi və yüksək səslə qışkırmışdılar:

- Yaşasın səxavətli ağamız... Xeyirxah ağamiza eşq olsun!... Allah sənin nəşlini artırınsın, ey mübarək insan!

Ərəb dilindən çevirəni:

Mahir HƏMİDOV

ÖMÜR – DOĞUM GÜNÜ HƏDİYYƏSİ...

Fərid Hüseyin Fərhad Meteni xatırladır

Gündəlik, qeyd dəftəri...

Gündəlikləri, cib dəftərlərini çap etmək lazımdır mı? O məhrəm hissləri başqalarıyla bölüşməyə, onları hamı üçün əlçatan etməyə nə dərəcədə ehtiyac var? Müəllifin imkanı çərçivəsində gizlədiyi xatirələr, sərr saxlancları, qeydləri onun yalnız özünə doğma hisslərlə zəngin olur. Bir dəfə professor Qorxmaz Quliyev söhbət əsnasında mənə dedi ki, şair və yazıçıların məktublarını, xatirə dəftərlərini, gündəliklərini oxumuram, çünki başqalarının məhrəm hisslərini niyə bilməliyəm ki!?

Qorxmaz müəllimin sözündə haqq payı var: başqalarının gizli piçiltiləri, daxili xisnəşmaları niyə hamiya bəlli olmalıdır ki? Ancaq şairlər, yazıçılar adı adamlar deyil axı. Bir də ki, onsuz da yazılın bütün əsərlər hansısa hisslərin bürüzə verilməsi, aşkara çıxmazıdır. Hər əsərdə az-çox müəllif hissindən, düşüncəsindən nələrsə yoxdurmu? Var. Bəs onda niyə biz adamları sırları ilə, gizlilikləri ilə birgə tanımayaq, niyə onların ətrafa, dünyaya, Allaha olan münasibətinə bələd olmayaq? Nə üçün şeirlərin qidalandığı hiss burulğunlarından, güzəran qayğılarından, istər çətin, istərsə də kəpənək kimi xoşbəxt günlərindən xəbər tutmayaq? Axı bu qeydlər olmadan həmin hisslərə, düşüncələrə nabələd halda yaradıcı şəxsiyyəti bütün cizgiləri ilə qavramaq, anlamaq çətin olur...

...Belə sırlar zaman-zaman çox olub deyə, günümüzün, yaxın keçmişimizin şairlərinin obrazı da bizə bütün əlvanlılığı ilə aydın deyil... Müxtəlif yozuma imkan vermək, ömrü gümanların məngənəsində sıxışdırmaqdansa, mümkünsüzdürmü ki, hər şey gün kimi aydın olsun? Kimisə həddən artıq şışirtmək, ya ki-çıltmək, ittiham kürsülərindən od-alov püs-kürmək nə verib bizə? Belə olmasayıdı, indi əlimizin altında neçə-neçə şairlərimiz haqda dolğun, qalıcı bioqrafik kitablar olardı, biz həmən yaradıcıları faktların gücüylə, gerçəklilikdən qüvvət ala-ala tanıydıq...

Səd əfsus, əksər böyük şairlərimiz haqda bir-iki səhifəlik dərslik mətni səviyyəsində məlumatlılıq, onların psixologiyalarına sadəcə yazılarından, ayrı-ayrı insanların xatirələrindən, yaddaşlardan bələdik, yaşantılarından yox. Gümanlarımız həqiqətləri üstələyib...

* * *

Həyat yoldaşı Hicran xanımdan şair Fərhad Meteylə bağlı hər nə varsa, alıb oxudum... və qərara gəldim ki, Fərhadı bizə qalan yazıları, qeydləri vasitəsi ilə daha yaxından taniyaq, fotolarını hamımız görək, sərr buzları ərisin, o, yaddaşımızda sadəcə 30-a qədər şeiri, 3 hekayəsi olan nakam şair taleyi ilə qalmasın... Əcəlin aman vermədiyi şairin yarımcıq ömrünü (ölüm haqqdır deyirlərsə, deməli, hər kəs sanalı gündə ölürlər) əlimdə olan imkanlarla, ağlım kəsən qədər Fərhadın oxucularına, dostlarına və yaxınlarına təqdim edim...

* * *

Fərhadın “vaxtsız” vəfatı mənimcün bir məqama da işiq saldı - bir andaca hər yan qaranlıqlaşdı və həmin işiq məhz məni narahat edən məsələnin üstünə düşdü: əsl yaradıcı insan üçün uzun ömür çox vacibdir...

Lorka, Mikayıl Müşfiq, Əli Kərim, Orxan Veli, Muzaffer Tayyib Uslu, Rüstü Onur və başqa şairlər daha çox ömür sürsəyidilər, bir az da püxtələşəcəkdilər, həm də yaşın üstə yaş gəldikcə, ömrün ayrı-ayrı illərini yaşadıqca həmin dövrdəki düşüncələrini ifadə edəcəkdilər... Ancaq olmadı... Nakam tale istedadın əsl mahiyyətini gizlədə bilir...

Bəli, yaradıcı insan üçün uzun ömür olduqca vacib amildir... Təbii ki, geniş yaradıcılıq imkanlarını reallaşdırmaq, günə aludə olmadan yaşamaq şərtiyə... Əks təqirdə, uzun ömür boyunca vaxtı yelə vermiş olursan, özündən sonra nəsə qalmır. Yəni “nə yazüb o?” yarlığını daha çox yaradıcı insan özü özünə yapışdırır. Bu sual üçün zəmin yaratmaqla.

Dünyanı dərk etdikcə o yarılığın çəkisi də dəyişir, bir az da ağırlaşır, altda qalmış imzani daha möhkəm əzir... Ömürdən söz açarkən və onun uzunluğunu dönə-dönə vurğulayarkən mən yaradıcılığa həsr edilən yaşam payını nəzərdə tutoram, avara məclislərin başı olmaq, hər yerdə görünmək sevdası ötərilik küləyi ilə sovrularaq, çox uzunömürlülərə “nakam yaradıcı tale” bəxş edib. Belələri öləndə heç Müşfiq yaşda da dünyadan köcmüş sayılmırlar... Çünkü onlar Müşfiq qədər yaradıcı ölüm yaşamayıblar...

Fərhad kimi mütalioli, erudisiyalı, duyumlu, vicdanlı, vüsətli istedadı olan bir adam üçün isə uzun ömür gərək idi. Məsləhət Allahındı... Ancaq mən sırf yaradıcı ömrü nəzərdə tutoram... Fərhadın istedadı qanadlarını açmışdı, fəzani da göründü, göylərdə müvazinətini saxlamağa gücü də artı, fəqət ömür ona havaya qalxmağa macal, möhlət vermədi...

* * *

Fərhadın gündəliyindəki etirazları, barışmazlıqları oxuduqca düşünürəm ki, yaşasayıdı, yəqin, ədəbiyyatla dolanmaq, ailə saxlamaq, diplomsuz iş tapmaq, kiminsə qılincının altından keçmək ona çətin olacaqdı... Axi o, heç kəsə, hətta ərsəyə gətirənin özünə də həzz verməyən işlərlə məşğul ola bilməyəcəkdi. Qopacaqdı içindən... Yəqin, sözdən çıxmayaçaqdı çörəyi... Onsuz da ədəbiyyatdan xeyir gördüyü olmamışdı. Amma...

2008-ci ildə “Mədəniyyət” qəzeti ilə əməkdaşlıq edirdi. Arada gənc yazarların mətnlərini də toplayıb, mənə ayrılmış səhifədə yerləşdirirdim, Fərhadın ilk hekayəsi - “Diş” də orada dərc olunmuşdu, ilk qonorarını mən gətirmişdim. Həmin gün “Ulduz” jurnalının Gənc Ədiblər Məktəbinə ayrılan sayındakı şeirlərinin də qonorarı verilirdi. Bu xəbəri də mən müjdələdim... Yadimdadı, gülə-gülə üzünü şair dostu İlham Çərkəzogluна tutaraq zarafta dedi ki, ta Ağsuya işləməyə getməyəcəm, gül kimi pul qazanıram da...

Svetlana Boyum “Dirnaqarası ölüm” kitabında yazır: **“İnsanlar istəyir ki, şair aşiq**

olanda Vertersayağı bədbəxt və dəli olsun, öləndə isə Şelli, Bayron, Lermontov, Puşkin tək faciəvi və qəhrəmana yaraşan şəkildə ölsün. Sair Viqni və ya Kits kimi tənha olsa da olar, amma Hüqo, yaxud Sibirə sürgün edildikləri yerədək onları müşayiət edən xanımları və pərəstişkarları ilə şairənə danışan dekabrist rus şairləri təkcə xalqa xidmət edən görkəmli şəxsiyyət, uzaqqorən siyasetçi və inqilabçı olmalıdır”.

Bəli, nakam talelərə, düyünlü alın yazılarına, cavanca canın dünyadan köç etməsinə çox alışırıq, çox yanırıq... Həm cavan ölmək, həm də o cavamlıq ərzində bir gün görməmək, güzəran məngənəsində boğulmaq, ehtiyacların kürəyini yerə verə bilməmək... hamısı yiğilir və bizim ürəyimizi sıyırrı belə-belə ağrırlar... Fərhadın yazmadıqları, bəlkə də, yazdıqlarından güclüdür, yaşamadıqları yaşadıqlarından çox yandırır adımı... Və qeyd dəftərçəsinin açdığı “cığırla” irəlilədikcə həmin qandonduran tikanlı məqamlar daha çox gözə batır. Nakam taleyi onu daha çox sevdirir, bir köynək də adama yaxın edir...

* * *

Gündəliklərin, cib və qeyd dəftərçələrinin sərrini çözmək çətindi... Nolsun ki, hansı vaxtda yazıldığı məlumdur, nolsun ki, bizə yaxın tarixdi, axı o hissəleri, o düşüncələri yaranan adamların kimliyi, hadisələrin müəmməsi, yazanı tərpədən səbəb ki gizlidi... Fərhadın qırmızı üzlüklü gündəliyini vərəqləyib oxuyuram elə anlaşılmaz, sırılı məqamlar var ki, onları dərk etmək, bir nəticə hasıl etmək, kələfin ucunu tapmaq müşküldür. O sırılı sözləri, dolaşq fikirləri yozmaq, onlara don geyindirmək, nə iləsə əlaqələndirmək çətin deyil, ancaq içərisinə ürək qoyulmuş o yazıların həqiqət payını azaltmağa nə ehtiyac var??!

Gündəlikdə müxtəlif səpkili qeydlər, yarımcıq şeirlər var. O şeirlərə, yəqin, bir də baxacaqmiş, yarımcıq hissələrin üstünü nə zamansa “düzəldəcəkmiş”, qeydləri müxtəlif məzmunlu yazızlara çevriləcəkmiş. Yaxud hansısa düşüncəsi yaranan vaxta ona maraqlı gəlib, qeyd edib, ancaq sonra bir də baxıb görüb ki, yox, bunlar adı

fikirlərdi, fərqli heç nə yoxdu, ondan sonra silməyib, eləcə qalib dəftərində.

İndi isə qeyd dəftərindəki tikə-parça yazıları, şeirləri, misraları oxuyaq:

Bir gün haldan-hala düşdüm,
adım hallandı dillərdə...

* * *

Axı sənə necə deyim
Göy üzündə quşlar...

* * *

Başım əllərimin arasında.
Bilmirəm yoxluğuna sevinim, ya ağlayım.

* * *

İçimdə qat-qat bir sən varsan.

* * *

Onlar üçün bitmiş həyatın nağılı...

* * *

Dünya kainatın can verən hissəsidir.

* * *

Gecə anam ağlayırıdı yatağımın başında,
Mən səsinə oyandım...

* * *

Yaradandan bir arzum var - mənə arzu
verməsin...

* * *

Gözlərimi yumunca...
Səni görürəm gözlərimi yumunca
Al-əlvan rənglər içində.

Mən bu həyatı sevmirəm,
sən yox ikən,
Sən yox ikən mənə yaddır
doğan günəş, qoxan
çıçək...

* * *

Səni sevirəm, dedim, qucaqladım, ağladım -
Gəncliyimi ağladım.

* * *

Hər şeyə bir bəhanə var
Dərd çəkməyə bəhanəm var.

Bu sətirlər-misralar hansısa vaxtda Fərhadın
ağlına gəlib, onu yazmağa vadar edib. Fəqət indi,
demək olar ki, bu yazılar tam mənada heç nə ifadə
etmir. Tək-tək misralar kimi, dua kimi, ya ağrının
ifadəsi kimi qalib. Oxuyub anlamaq olur ki,
Fərhadın şeirlərinə uyarlı misralardı, yəqin, bu
sətirlər, ya hansısa şeirə daxil ediləcək, yaxud da
hansısa poetik mətnin başlangıcı olacaqmış. Sual
oluna bilər: sən hardan bilirsən ki, bunlar
şeirlərdi, bəlkə, nəşr elementləridi, hansısa
obrazın nitqinin “tikələri”? Gündəliyi, qeyd
dəftərini vərəqləyəndə Fərhadın şeirlə nəşri fərqli
üsulla yazdığı aydın olur, o, nəşr qeydlərini ya
rəqəmləyərək, ya da ardıcıl, tam cümlələr
şəklində yazıb. Əksərən yazdıqlarını da silməyib,
tək-tək yerdə yazısının üstündən cızıq çəkib,
mətni qaralayıb, pozub...

* * *

Aydın Məmmədov da avtomobil qəzasının
qurbanı olmuşdu... Bu böyük türkoloq, alim, söz
və fikir adamı haqqında yanğıyla yazılan çox
mətnlər var. Hər mətn içindəki “heyf” nidası,
vaxtsız hesab olunan ölümə üsyən, Aydinsızlıq
xiffəti hər maraqlı məqamda, hər istedadlı
cümlədə nəzərə çarpir, görünür. O yazıldan biri
də şair Əlisəmid Kürün yazdığı “Aydın
“nişanlanmış” adam idি” yazılıdı. Burada müəllif

çoxlarının toxunmadığı ağrılı bir məqamı qabardıb, içərisində Aydın Məmmədovun da olduğu avtomobilin çırıldığı ağaç haqqında yazıb: “*Yanvarın 17-də “Xatirə günü”nə¹ adamları Bakıya yola salmaq üçün gələn şair Vaqif Aslan qəfildən dedi: “Bilirsiniz, Aydın müəllimgili Qax yolunda qəzaya uğradıqları maşının çırıldığı ağacı da sonralar kəsiblər...” Qəribədir, illər boyu yollara kölgə salan ağacların vəhşicəsinə qırılmasını, qışın bu soyuğunda donan qaçqınların adına yaza bilərik, amma o ağaç cəxdan kəsilib, özü də yayda. Hadisədən² bir ay sonra... Hələ Azərbaycanı qaçqın səli bürüməmiş...*”

Oxuduğunuz bu cümlələrdən daha əvvəldə isə ağaclla bağlı bir fikri xüsusi vurğulayıb Əlisəmid Kür: “*Və Aydının ata ocağındakı xatirə məclisində kəsilib-doğranan ağaclardan söhbət düşəndə kimsə dedi ki, bir ağacı böyüdüb boyabaşa yetirmək bir övlad böyütmək qədər çətin işdir. Həmin anda Aydının o nurani atasının başını aşağı salıb çox yavaşca köksünü ötürdüyüünü eşitdim...*”

Bəs avtomobil qəzasında Fərhadın çırıldığı ağaç necə, görəsən, yaşayır mı indi?! Görəsən, heç nə olmayıbmış kimi göylərə can atır - uzanır, yoxsa şairin həyat yoldaşı Hicranın, qızı Səbinənin, oğlu Mətinin üzünə baxa-baxa budaqları quruyur, aram-aram içindən qırılır, oyulur bu ağaç?

* * *

Bir az aşağıda oxuyacağınız şeirləri Fərhad çap etdirməyib, onları oxuyanda natamamlığı duyursan. “Bu misraları oxucuya təqdim etmək nə dərəcədə doğrudur” soruşsanız, belə deyərdim: mən bu şeirləri birə-bir köçürərkən bunları şairin yeni tapılmış şeirləri kimi təqdim etmək fikrindən uzağam, bunlar sadəcə Fərhadın yarımcıq ömrünü bütövlükdə göstərməkdən, yaradıcı insan üçün böyük ömrün nə dərəcədə vacib olduğunu əyan etməkdən, sabaha, gələcəyə etibar olmadığını bir daha təsdiqləməkdən ötrüdür... Həm də Fərhadın yaradıcılığındakı, düşüncələrindəki qabarmaları,

¹ 1994-ci ildə mərhum Aydın Məmmədovun anadan olmasının 50 illiyi ilə bağlı, yanvarın 16-sında Şəkidə keçirilmiş “Xatirə günü” tədbiri nəzərdə tutulur.

² Aydın Məmmədovun qəzaya düşdüyü gün - 1991-ci il aprel ayının 19-u nəzərdə tutulur.

çəkilmələri göstərmək üçündü... Bəlkə də, yaşasayıdı, bu şeirlərdən hansınsa ortaya çıxaracaqdı, bəlkə də, bu şeirləri hansısa dostuna oxuyacaqdı və o dostu da deyəcəkdi ki, zəifdi, çapa vermə. Bəlkə də, olub belə şeylər... İndi fərz edək ki, bu yazını oxuyan hər kəs Fərhadın dostudur. Əlbəttə ki, onun şeirlərinin zəifi də, güclüsü də dostları üçün, onun yaradıcılığını ardıcıl izləyən insanlar üçün əzizdir:

Sabah oyandığında qar yağırıda dağlara.

Uca-uca dağlara, sıra-sıra dağlara.

Sən yox idin o sabah...

Sən durmuşdun sözündə getmişdin uzaqlara.

Başımı əllərimlə qucaqlayıb baxırdım.

Uca-uca dağlara, sıra-sıra dağlara.

Gözlərim də dolmuşdu, yamanca kövrəlmışdım.

Ya sənin yoxluğuna, ya da yağan qaralara.

Bir yoxluğun içində var olmaq istəyirdim.

Eşqdən anlamayana yar olmaq istəyirdim.

Mən yoruldum, İlahi, qar olmaq istəyirdim.

Uca-uca dağlara, sıra-sıra dağlara.

* * *

Elə ki, düşər gecə xəyalımda canlanıb

Gözlərimdə yaş olar, damla-damla, sevgilim.

Leysan olub isladar həyatımı damlalar,

Düşündükcə yaşayır uzaqlarda, sevgilim.

* * *

Şənlik bitdi, hüzn çökdü gecəyə

Gecə isə can verir.

Mən gecəni sənsizlikdən sevərəm

Damarıma qan verir.

* * *

Səni arzulamaq...

Namaz üstünə namaz qılıram.

Ürəyimdə niyyət edim deyirsən:

Mən də səni arzulayıram...

* * *

Uğurunun bir addımlığına çatmışdı adam
gözü yerlə göyü seçmirdi.
Ayağının altında daş qaldı
iki gözündə bir damla yaş.
Səmadan bir nida gəldi “gəl!” deyə
“yerinə yetəcək istəyin!”.
O isə ayağının altındaki daş itələyib
Və iki gözündəki bir damla yaşı silib
son addımını atdı.

* * *

Bir anda iki məqamda olmaq olmazdı,
ancaq
mən indi həm burdayam, həm də sənin yanında.
Bir ana təlaşlanar yavru evə gec döñünçə
mən də daha təlaşlanmalı,
həm burdayam, həm sənin yanında.

Payız günü getmək olmaz arzuları düşünmədən,
indi onlar necə olsun.
Göy üzündə bədirlənmiş ləkəli ay
səni sarar, səni sorar.

Mən də bir ay oldum, axır bir andaca
itdi yollar,

həm burdayam, həm də sənin yanında...

Bir ürək altında bir ürək də döyüñür.
sonra dünyaya gəlir və susur.
dünya bir yerdə olur,
kainatın can verən zərrəsi, can deyir və susur
bir arzu yetmir yerinə,
sorulara cavab tapmir və kainat susur.
Bu möcüzələrlə mən həm burdayam,
həm də sənin yanında...

Aləm gözümdə islənir,
Ya Rəbb, bu qədərmi zor zülm etməmək?
Göy üzü dolu quşlar uçuşurlar
buludların üzərində
14 yaşlı bir yeniyetmənin günahı yazılmaz
sevməkdən başqa.
Və gözümdə islənan ömrümə

gözümdən bir damla düşər
görünməz yağış-qarın üzərində.
Mən də bu ağrılarla həm burdayam,
həm də sənin yanında

Mən burdayam, həm də sənin yanında.
amma sən bunu bilməzsən.
sənə baxıram, sənin şəhərində
tanıdığın insanların gözüylə
gecəni illər ayaqda necə durursa
Cənazədə mən də sabahlaram başının üstündə,
sabahları mürgüləyərəm sünbül qıranlar kimi.

* * *

Bu qədəhin ağısını uddum
Bu ömrün ağısı keçməz boğazımdan;
üstündən nə yesəm də,
ilişər qalar...

* * *

Yumuram gözlərimi
Sayıram üçə qədər: bir... iki... üç...
Sən gəlirsən yuxuma:
yarıqaranlıq şəhər, boşalmış küçələri
zamansız, unudulmuş insan taleyi kimi...
Hardasa uzaqlardan səsini eşidirəm,
hardasa sən gəzirsin üstündə zəmilərin,
nəfəsimi dərmədən sayıram və qaçıram
keçdiyim döngələri:
bir... iki... üç...
Açıram əllərimi,
sayıram üçə qədər,
sən durursan önumdə...

* * *

Mərmi dağılmış bir evin önünde
zarımı bir qadın və üç yavru
ikisi oğlan, biri qız, üç yavru
və ananın gözlərində bitməyən,
tükənməyən dərd, əzab.
Və uşaqların kiçiyinin əlində qulağı
çeynənmiş yumşaq oyuncaq.

* * *

Mən olmasam, ya olmasam,
nə fərqi var, qar yağacaq çöllərə.
Sənin üçün fərqi varmı
min-min insan gəlib-keçər
gözlərimin önündən,
sənin üçün fərqi varmı
mən olmasam, ya olmasam?
Unut məni, yorar səni
sonsuzluğa dalmağın,
belə məzлum qalmağın,
sənin üçün ölməlimi, ya qalmalı,
sənin üçün fərqi varmı,
mən olmasam, ya olmasam?

* * *

Mən özüm də zərrə ikən,
dünya mənə zərrə oldu, sən yox ikən
zərrə yoxdur daha sənsiz, dünya yoxdur,
zərrələrsiz sən də yoxsan daha mənə,
mən də yoxam sən yox ikən.
Mən sevgini qoruyuram, toplayıram
qırıq-qırıq xatirədən.
Min xatirə parçası da
bir sən olmur yoxluğunda,
amma bircə yoxluğun həqiqəti məhv eləyir
məni sənsiz belə erkən
axı neynim, qışkırigim, naləm, ahım
heç özündən bir qarış belə qalxmır,
axı mənim günahım da səninləydi.
Vallah, mən də günahsızam.

* * *

Dünya nə gözəl idi -
sevginə ümid var idi.
Çətin zamanlar olsa da,
məməkətin dörd yanından
xoş xəbərlər sorağında idik.
Bir aləm vardı ürəyimizdə,
dilimizdə bir dua,
kimsənin bilmədiyi bir dua.
Sən bu şəhərdə ikən mən anlamırdım
Sahilə atılan balıqları,
yuvasından erkən atılan körpə qaranquşu,

evdən küsüb gedən sevdalı yeniyetmələri
və ardınca ağlayan bacıları
və üzülən anaları,
bir də ürəyini bir ovuc köz edib
köks ötürən ataları anlamırdım.

* * *

Barmaqlarımın ucunda gətirir
mənə doğru sədəni
“Ayıl!” deyir,
bu qoca, nə düşünür məni görünçə.
Nə qəribə ifadə: üzündəki
arzu yetdi yerinə, bəs indi nə olsun?
Və şeytan da özünü asmış otağın, çılcıraqından.
İndi hara gedəlim, kimə pənah aparalıım
bu boşluğun içindən.
Tələyə saldın məni bu gecə
bəs indi necə olsun?
Çıxmışq, çıxmayımmı?
Peşmanlılığım və ümidsizlik durmuş üz-üzə,
zamanla təkrar-təkrar düzəlirmiş səhvlər,
səs-səs, boğaz-boğaz, ifadə-ifadə.

* * *

Bir naxışda yüz ilmə, düzüldüm ilmə-ilmə,
naxış olmaq istədim.
Siyah saçım qar oldu, yenə səni düşündüm.
Sanki yaşa dolmadım.

Mən sənə sözlərini dilimdə dua etdim,
hər gecə piçıldadım.
Düşündüm, dönəcəksən, o səbəbdən ağlayıb
saçlarımı yolmadım.
Sanırdım, çox yaxınam axı sənə, sevgilim,
nə yazılıq, yanılmışam,
nə aldığın nəfəsin...

* * *

İki gözdən bir damla yaş can verən
canıma candır
Cismim ölmüş, ruhum ölməz, bilməm,
bu nə canandır?

Bir aləm içində aləm üz-üzədir,
aləm-aləm.
Sən unutduñ, mən yaşadım, söylə kim
kimə həyandır?

* * *

Gün o gün olacaq ki, övladları - Səbinə də, Mətin də yaşa Fərhaddan böyük olacaqlar... Bir dəfə uzun ömrə yaşıyan Gülhüseyn Hüseynoğlu tədqiqatçısı olduğu Mikayıl Müşfiq barədə deyib ki, indi Müşfiq mənim nəvəm yaşındadır... Müşfiq qocalmır. Fərhad da qocalmayacaq, ancaq onların bu əbədi cavanlığı həmişə göynədici olacaq... Müşfiq deyirdi ki, işqli dünyadan necə əl çəkim? Yəqin, Fərhad da aqibətini irəlicədən duyubmuş ki, bütün dünyani bir insan taleyi adlandırib, o taleyi sənətin çıxması qədər vaxt. Və bu duyğunu qeyd dəftərində belə ifadə edib:

“Dünya bir insanın taleyidir ki, günəş qərar tutuncaya qədər gedər”.

* * *

Fərhad Metenin gündəliklərində atasıyla bağlı beş qeyd var. Hər qeydi bir səhifədə yazıb, bəlkə də, o qeydlər sonra yazılaçaq hansısa əsərə başlanğıc olacaqqdı. Fərhad atanını 15 yaşında itirib... Və aşağıda oxuyacağınız cümlələrdən bəllidir ki, bu qeydlər hissələrlə mübarizədən doğulub, hansısa yorğun saatlarda, daşa dirənən yollardan geri qayıdanda yazılıb.

Fərhad vəfat edəndə oğlu Mətin bir yaş iki aylıq idi, qızı Səbinənin isə 7 yaşı vardi. Səbinənin yaddaşında atasıyla bağlı hansısa xatırlər var, yaşayır və gələcəkdə də yaşayacaq. Ancaq Mətin atanını, yəqin ki, bir yuxu kimi xatırlayır, bir hənerti kimi hopub ruhuna. Atasının obrazı kimi hər gün anasının söylədikləri, fotolar, atası haqda danışılanlar, yazılanlar çizacaq onun üçün. O, atanını bir dərs kimi kimdənsə öyrənəcək, kitablardan oxuyacaq... Və, yəqin ki, nə vaxtsa onun da atası haqda bir parça yazısı olacaq. Mətinin ömrü həmişə suallarla içərisində keçəcək, nə baş versə, sərhədsiz ümidləri onu “hanki yana” çəksə, düşünəcək ki, görəsən, atam

olsayıdı, bu məsələyə nə deyərdi, necə kömək edərdi, razılaşardı mı? Və bu suallara aradığı cavablar, ürəyindəki eşidilməz həznlü səsler təfəkküründən necə sözüləcək, necə dillənəcək? Hələlikə Fərhadın atası haqda yazdıqlarını oxuyaq:

*1. Körpə ikən məni belində, yükümü
çiyində, uğursuz və əzablı həyatımın simasının,
peşmançılıqla dolu ifadəsində daşıyan atam
vardı.*

*2. Ömrümdə mənə əzablı ömür verməmişdi
- deyə daxilimdə dolanan mənliyi ilə bir ağırlıq
calamışdı atam.*

*3. Yeniyetmə yaşlarimdakı hissərimin
həyatımı büsbütün dəyişəcək qədər əzablı
olduğunu görməmək üçün gözlərimi zəiflətmışdı
atam.*

*4. Məni qoyub gedəcəyini bilərkəndən belə
bərk-bərk sixardı əllərimi və bəlkə də, bu əllərin
hərarətinin mənə arxa ola bilməyəcəyindən
həqiqəti və hər şeyi çox ağır eşidərdi atam.*

*5. Daim həznlü baxışlarıyla gözəl musiqiyə,
neyə, ədəbiyyata və insanlara başını bulayar və
həyatı özündən də həznlü olduğunu anladardı
atam.*

* * *

Heç yayın istisi canımızdan çıxılməmiş tətildən qayıdanda müəllimlər bu məzmunda bir inşa tapşırırdılar bizə: “Yay tətilini necə keçirdim?” Ağlımızına gələnə yazardıq, bəzilərimiz fərəhli günlər uydurardıq, bəzilərimiz nənə-babamızgildəki qayğısız günləri xatırlayardıq, bəzilərimiz də birgünlük yay səfərlərini işirdib yazardıq.

Uşaqlıq - xeyallarımızın böyük vaxtı... Yadıma Çağan İrməğin çəkdiyi “Atam və oğlum” filmindən bir səhnə düşür: Sadiq ölümdən sonra oğlu Dənizi inandırıllar ki, kitablardan oxuduğun supermen kimi atan da göyə uçub, nə vaxtsa qayıdacaq. Atasının supermenə çevrildiyinə inanıb taleyi ilə barışan Dəniz, bir gün əlindəki kiçik oyuncaq kamerası ilə çəkiliş apararkən atasını görür. Xəyali olaraq söhbətləşirlər:

- Ata, mən yenə xəyal görürəm?
- Belə olmayışı daha yaxşı deyil?
- Yaxşı, onda niyə sən supermen deyilsən?

- Cünki sən artıq böyüyürsən, Dəniz.
- İnsan böyüdükcə xeyalları kiçilir?

Doğrudan da, sualda haqq payı var, böyüdükcə xeyallarımız kiçilir və biz ömrümüzü realist bir kündə başa vururuq. Əngin xeyallarımız ovuca sığır...

İndi də yay tətilidir və mən bu kitabı yazıram... Fərhadın qızı Səbinə ilə söhbət etmək istəmirəm, uşaqdı. Məni görəcək lap utanacaq, yəqin, başlayacaq suallarımı böyük kimi cavab verməyə... Başa düşürəm... Və bu yay tətili mən Səbinəyə xəbər yollayıram ki, atasının yoxluğu haqqında bir inşa yazısın... Bu inşanı müəllim yoxlamayacaq, ona rəqəmlə qiymət verilməyəcək... Bu, bir yeniyetmə dərrakəsinin göstəricisi, ata itkisinin Səbinə ilə böyüyən ağrılarının ifadəsi olacaq... Bu da Səbinənin kön'lünün səsi, Səbinəyə tapşırıldığım inşa:

“Mən balaca idim. Nələr olduğunu tam anlaya bilmirdim. Ancaq bəzi şeyləri digərlərinindən daha yaxşı başa düşürdüm. Atam daha bizimlə olmayıacaq. Belə yaralar isə ömürlük qalacaq. Mən onun kimi bir insana layiqli övlad olmaq üçün hər zaman çalışacam. Beləcə də atamın yoluyla gedəcəm. Onun yarımla qalmış misralarını mən tamamlayacam. Onu xatırlamağın tək yolu şeirlər, şəkillər və əsərlər deyil. Bizi bu həyatda qoyub getdikləridir. O hər zaman bizim qəlbimizdədir. Amma indi aqlamaq yerinə göz yaşlarını silib ayağa qalxmalyıq. Atam da bunu istəyərdi. Mən də onun istədiyi kimi olacam. İstədiyi kimi güclü, bir az sərt və heç vaxt ağlamayan³. Mən atamın yolu ilə gedəcəm. Cünki istəyirəm ki, hər kəs mənə baxanda atasının yolu ilə gedən, layiqincə yoluna davam edən qız görsün”.

Bu ağıllı məktəbli qızın inşası mənə Fərhad Metenin dəftərindəki sonuncu qeydin əbəs yerə yazılmadığını sübut edir: “Səbinə mənim həyatımdır, onsuz həyat mənasızdır, heçdir”.

* * *

Necə ola bilər axı, anam ağlasın
qəbrim üstündə,
mənsə lal-mat dayanım
bivec övlad kimi.

Buludlar axıssın
mənsə başımı qaldırmayım?
Yağış kəsəndən sonra
gəzməyim küçələrdə?

Mümkündürmü bir gözəl qadın
keçə yanımdan,
mən də ah çəkərək
boylanmayım arxasında?

Bu şeir 22 yaşında vərəmdən ölen türkiyəli şair Rüştü Onurundu. Aylarla xəstəlikdən eziyyət çəkən və ölümü hər gün, hər saat duya-duya ondan qaçmaq istəyən bir adamın şeiridir... Rüştü özündən sonra dünyanın gərdişinə inanmır... Bu şeirdəki yaşamaq ehtirası, dünyaya bağlılıq və cavanlıq inamı sarsıdır adəmi... Həyata olan inamı məktublarının birində onun özünə də qəribə gəlir: “Və mən bütün şeirlərimi məhrumiyətlərə qatlaşış yazmışam, bəs görəsən, niyə onlardan səadət ətri gəlir?”

Fərhadın gündəliklərini oxuduqca da eyni fikirlər gəlir ağlıma... Bu qeydlər tamamlanaqdı, bu qeydlərə qayıdlılaqdı, deməli, Fərhad hələ uzun illər yaşayacağını düşünürmüş...

* * *

“Mən nəzərdə tutulduğum kimi oldum, amma nəzərdə tutduğum kimi ola bilmədim. Bir məchuldan zaman və məkana düşdüm, sonra öldüm və məchula düşdüm. Sonra öldüm və məchula qayıtdım. Yoxdan var etdi Rəbbim, yenə yoxa çevirdi? Bir vasitə oldum, səbəbini anlamadım nə üçün. Həqiqəti yazmaq istədim. Lakin qorxdum. Arxa duran olsayıdı, Allahı

³ Fərhad Metenin “İstədiyin kimi” adlı şeirindəki ilk iki misralara işarə edir Səbinə: “İstədiyin kimi oldum, istədiyin kimi güclü, bir az sərt və heç zaman ağlamayan”.

*danacaqdım. Anladım ki, yeganə arxam, dayaq
yerim Allahdır. Heçdən var edən Allah”.*

Yuxarıdakı yazı da Fərhadın gündəliyindəndir. Alt-alta yazılıb, ancaq nədənsə mən bu sətirləri şeir kimi köçürmədim. Fərhadın dini düşüncəsi fərqli idi, ancaq ateist deyildi. Çünkü həmişə sığınası bir simsar qüvvəyə ehtiyac duyurdu. Axırət dünyasına inanmirdi, dini kitablar onda çəşqinqılıq, çoxlu cavabsız suallar yaratmışdı. Səhvi də gümanımcə o idi ki, Allahın yaratdığı min bir möcüzəli bu dünyani adı məntiqlə anlamağa, çözəməyə çalışırdı. Öz yaradılışının vasitəsi hesab edirdi. Yaşasayıdı, yəqin, bu düşüncələr daha yetkin fikirlərlə əvəzlənərdi, amma o, bu düşüncələri nümayış-karanəliklə bəyan etmirdi, qıcıq yaratmağa, hoqqa çıxarmağa meyilli deyildi.

Müasir dünyamızda təriqətlər hədsiz artıb və bəzən hər ağızdan bir dua gəlir. Dində bir yol tutub getməyən insanlar isə bütün bu informasiyaları birə-bir qəbul edir, istər-istəməz onlar üçün anlaqsız, barışmaz, çətin suallar yaranır... Sanki indi Allahı dərk etmək dini dərk etməkdən asandı... Fərhadın dini düşüncəsi bir az fərqli idi, yazılarında, gündəliklərində də həmin dolaşlılıq, müəmmalar içindəki çırpınmalar duyulur:

**Mənə elə gəldi ki, məndən başqa hər şey
yalan, hər şey mənim üçün yaranıb. Mənim
kimi milyard-milyard insan da mənim kimi
düşünür öz aralarında. Deməli, bir-birini
inkar və məşğul edən insanlar və bütün
yalanlar içində doğru olan tək Yaradan.
Doğrudan da, insan zəif yaranmışdır. O, bizi
azdırır beynimizin labirintində. Ya məşğul, ya
inkar! Allahı biz yaratmışq. Həqiqət yuxulara
gəlir. Allahın da müxalifəti var.**

* * *

**İnsanlar özləri özlərinə bir sübutdurlar...
...hər insan beynində və anlayışında zərrədən
Allaha qədər bir məsafə, bir hərəkət vardır.
İnsan özü kainatda bir zərrədir, lakin kainat
da insan fantaziyasında və təsəvvüründə
zərrəyə çevrilə bilər.**

* * *

**Mən zərrəyəm, Yaradan da bir zərrədir.
Arzularım puç olunca...**

* * *

**Ehtiyacsız, hər şeylə təmin olunmuş insan
Allaha və həqiqətə yaxın ola bilməz. Və bir çox
sahələrdə də eləcə. İnsan ehtiyacdən uzaq-
laşdıqca Allahdan və həqiqətdən uzaqlaşmış
olur.**

Bu düşüncələr, əlbəttə, çəşqinqılıq yaradır, ancaq təkrar edirəm, bu o demək deyil ki, Fərhad ateist idi. Onun Allaha inamı inamsızlığını, qətiyyəti şübhələrini üstələyir, sadəcə onun düşüncələrində şübhə mərhələsinin ömrü olduqca uzun olub, bu da təbii idi. Çünkü Fərhad bir qədər dağınıq adam idi, dünyanın müxtəlif yerlərində çalışmışdı, hər ağızdan bir dua eşitmışdı, təhsilini möhkəmlədə bilməmişdi, əhatəsində olanların da, yəqin, təsiri vardi, azad həyatın təlqinləri də ondan elə-belə ötüşməmişdi, yəqin. Bütün bunlarla Fərhadı hansısa düşüncəsinə görə mühakimə etmirik, çünkü onun təmiz vicdanı, pak düşüncəsi, xeyirxahlığı, humanizmi vardi. Allahın bəxş etdiyi bu böyük insani üstünlükler hansısa formada hamidən ehtiyacsız Allaha qayıdaqdı... Çünkü Fərhad istəyəndə Allahdan istəyirdi, “Hələ vaxt var” şeirindəki kimi:

* * *

*Üstü yaşıl örtüklü şəhid tabutu önündə
cənaza namazı qılkən
səni istəmişdim ayaqda və səcdədə
hamidan gizli və səssiz*

Fərhad belə dini söhbətləri daha çox Rəbiqə Nazimqızı ilə edərdi və Rəbiqədən onun dini düşüncələri barədə soruşanda belə cavab vermişdi:

*Peyğəmbərlərdən daha çox İsanı sevirdi.
Soruşanda deyirdi ki, peyğəmbər yaşındayam - İsa kimi... Xristianlıq daha maraqlı gəlirdi ona,
eyni zamanda hind-buddist fəlsəfəsinə meyilli
idi. Oşonu oxuyurdu və çox sevirdi. Yaşadığımız
dünyadan kənardakı hər şey maraqlı idi ona.
Mistikə, kosmik, ezoterik olan hər şey...*

Yazar dostlarla son görüşlərimizin birində Səlim Babullaoglu bəzən ayrılib, məscidə, namaz qılmağa gedirdi. Sonra yenidən bizi qoşulacaqdı, çay içəcəkdik. Heç gözləmədiyim anda Fərhad onunla getmək və namaz qılmaq istədiyini dedi. Gedib qıldı da.

Nəhayət, dediklərimizə yekun kimi, yenə Fərhadın gündəliyindəki inam haqda yazdığı bir uzun yazını təqdim edirəm və elə bilirom, bu yazıqları onun düşüncəsini oxucular üçün də aydınlaşdıracaq:

Bayramlarda heç sevinən görmədim. Bir dəfə bayram günü nəzərimə bir nəfər rast gəldi. Dedi ki, bilmirəm, yuxuluyam, ya sərxoş, ayırd edə bilmirəm. İki yerdə işləyirəm - dedi. Səhər və axşam bayramın bir siması yox idi. Sonra birini gördüm, yuxarı mərtəbələrin birində yaşayırıdı. Cəmi bir neçə ay bundan əvvəl oğlunu həbs elətdirmişdilər. Ona yeddi il məhbus hayatı vəd etdilər. Kişi başını pəncərənin qol qoyulan yerinə qoyduğundan sifəti görsənmirdi, amma onu tanıdım, çünkü ondan başqa evlərində heç kim yox idi.

Sonra bir qız görsəndi evlərinin pəncərəsindən, dərin fikirlərə dalmışdı. Sevgilisi vardı və onun da valideynləri əngəl idi bu işdə. Nədənsə mənə elə gəlirdi ki, üzümüzə gələn bütün il belə qayğılı görsənəcək. Sonra gözüm

axırıncı evə sataşdı, lakin oradan heç kim baxmadı, otaqlar da qapqaranlıq idi. Cəmi bir gün əvvəl evlərində hüzr düşmüşdü. Bu sayca üçüncü idi, keçən il ərzində. Mən daha heç nə görmədim. Çünkü atalar 3-dən deyib. Axırıncı qaranlıq ev isə dördüncü olmadı, çünkü orada hüzur vardı. Lakin bir az sonra bu vaxt ərzində yanımıda bütün bunları görən, lakin əhəmiyyət verməyən daha iki nəfər var idi.

Və mənə elə gəldi ki, mən aldandım və nədənsə düşünürəm ki, biz hamımız aldanmışıq. Çünkü biz özümüzü tək hiss etdik, başqalarını görmədik, çünkü bu an tək idik, özümüzü və ancaq özümüzü gördük, özümüz üçün yaşadıq və ancaq özümüzü məcbur etdik.

Unuduruq ki, Yaradan uludur, o da bizi bir anlığa özümüzə tək buraxdı, əcəba, bizi nə aldatdı və nədən aldadıldın? Yaddaşımız kamil yaradılmışdı, lakin onu əngəllədilər. Çox sadəlövh idim, başqalarının mənə oğul deməsinə inanırdım, unudurdum ki, mənim atam olub. Ruhuma çox incə bir qayğı göstərdim. Həyatımı dəyişə biləcək bir sözü deməyə gecikdim, tərəddiud etdim, sonra yenə də gecikdim.

Yəni səbəb şeytan idi, lakin o mənim ürəyimə girə bilmədi. Çünkü Allaha qayitdum və anladım ki, hələ gec deyil, hər kəs bir aləmə gedəcək oləndən sonra, yarandığı aləmə. Çünkü günəşin içində saysız-saysız zərrələr və beləcə ucsuz-bucaqsız, əzəlsiz və sonsuz bir aləm var, aləmlərin içində biz Yaradani necə anladıqsə, onu necə qəbul etdiqsə, o cür də bir aləm yaratdıq özümüzə. Mənə elə gəldi ki, ona yaxın olmaq üçün, o zərrənin işığını görmək üçün, öz-özümüzə və içimizdəki şeytanla mübarizə etməliyik. Şüurumuzun dərk edə bilmədiyi yaradılandan başlayaraq onu anlamağa, onu tanımağa çalışan beyinlərin təcriübəsi heç oldu qıymətində bizim üçün. Mənə elə gəldi ki, mən onun haqqında heç nə bilmirəm, lakin bilirom ki, o var. Bunu bütün qanımla, canımla hiss edirəm və qorxuram.

* * *

Çörək imtahanı bildiyim qədər çətin imtahandı, çıxlarmız ən azı ailəmizdəki çə-

* * *

tinliklərdən görmüşük, sıxıntılardan şahidik. Xaqani Şirvaninin şikayətnamələrinin biri “Çörək” adlanır, həmin məşhur qəsidədə belə bir beyt var:

*Adəm behiştı tərk elədi, mənsə yurdumu,
Buğda ona qənim, mənə də sən bəla, çörək.*

Deyirlər, bugda cənnətdə qadağan olunmuşdu, Adəm də bugda yeyib cənnətdən didərgin düşüb. Xaqani də acı-acı gileyən ki, bugda ona qənim kəsilib, Adəmi cənnətdən didərgin saldığı kimi, mənə də bəla gətirib.

Nemət kimi olan bəlalar azdırımı həyatımızda: Övlad doğulur, sevinirik, amma xəstə övlad dünyaya gələndə bütün ömrü boyu zillət çəkirik, maşın alırıq, sevinirik, qəzaya düşürük, pərişan oluruq... “Nə öncə öylə səadət, nə böylə zillət olaydı...”

Fərhadın gündəliklərində də ümidsiz, ağrılı anlarının sıxıntılarını göstərən məqamlar var: “Ümidsizlik və çarəsizlik hər tərəfdən əhataya alıb məni. Ara-sıra sonumu düşünürəm və dəhşətə gəlirəm. İnanmaq istəmirəm ki, hər şey bu qədər mənasızmış, hər şey yalanmış”.

Ancaq belə güzəran boğanağından, sıxıntılardan baş götürüb qaçası bir yer də olur həmişə, o yer də çox zaman doğmaca ailənin yanı olur. Dənizin təlatümlərindən canını qurtarıb limana yan alan gəmi kimi... Fərhad da o liman - ailə və onun müqəddəsliyi barədə haqqında düşünüb nə vaxtsa: “Düşmənlər müqəddəs yerləri daşıtmadılar - dedikdə fikirləşdim, həm tikilən ev, hər qurulan yuva müqəddəs deyilmə?”

Ancaq bu eyni istiqamətdə fırlanan məngənə də bezdirib onu: “Hadisələrin bir-birini əvəz etməsi, dünyanın dairəvi olması, həyatın bir dairə ətrafında fırlanması - hər şey təkrardır...”

Qeyd dəftərində Fərhadın oxuduğu əsərlərlə bağlı məqamlar da var. Daha çox rus dilində mütaliə etdiyinə görə qeydlərinin də çoxu ruscadır, ancaq hamımız üçün anlaşılı olsun deyə həmin qeydləri tərcümədə təqdim etməyi uyğun hesab elədim:

“Dünya öz-özünə yarana bilməzdi, ona həyat verən yaradıcının olması vacibdir. Bu yaradıcı hansısa hissələr vasitəsilə dərk edilə bilməz, əks təqdirdə, o, hansısa cisim olacaqdi, amma o, cisim olsayıdı, bütün dünyaya məxsus olacaqdi, yaradılan olacaq və onun özünün də yaradıcıya ehtiyacı olacaqdi. Əgər bu ikinci yaradıcı da cisim olsayıdı, onda o üçüncü yaradıcıya ehtiyac duyacaqdi, üçüncü dördüncüyə və sonsuz qədər bu cür davam edəcəkdi, amma bu absurddur.

İbn Tüfeyl⁴

“Bütün insanlar ölümə məhkumdur. “Sokrat da insandır” və nəticə etibarı ilə Sokrat ölümə məhkumdur”.

Korliss Lamont⁵

1) Zira biz bu dünyaya heç nə gətirməmişik, bəllidir ki, ondan heç nə apara bilmərik.

2) Qadının obrazı onun üçün hətta bu günə qədər canlı olaraq qalmışdı.

3) Budur onun cismini torpağa təslim edirik. Torpağı torpağa, külü külü, fanini fanıya.

Ayris Merdok⁶

⁴ İbn Tufeyl - (tx: 1110-1185) ərəb filosofu, alim, həkim. Avropada Əbübəkr adı ilə tanınmışdır. Sitat “Yakzan oğlu hay haqqında” əsərindəndir.

⁵ Korliss Lamont - (1902-1995) Amerika filosofu və ictimai xadim, vətəndaş hüquqları müdafiəçisi, natural humanizm adlı nəzəriyyənin banilərindən biri olmuşdur. Sitat “Ölüm illüziyası əzərindəndir”.

⁶ Ayris Merdok - (1919-1999) - ingilis yazıçısı və filosofu. Beker mükafati laureatı. Sitat “Vəhşi qızılğıl” əsərindəndir.

1) Gün ərzində on ədəd həqiqət tapmalısan, əks halda, gecə də həqiqəti axtaracaqsan və ruhun ac qalacaq.

2) Hətta bütün xeyirxahların mövcudluğunu daxilində də bir şeyi anlamaq lazımdı - bütün xeyirxahları vaxtında yatmağa göndərməyi bacarmaq lazımdır.

3) Tanrı və qonşu ilə sülh şəraitində yaşa, rahat yuxu bunu tələb edir. Qonşu şeytanla da sülhdə yaşa! Yoxsa o, gecə sənə qonaq gələcək.

4) Nə böyük hörmət istəyirəm, nə böyük xəzinə, hər ikisi dalağı qıcıqlandırır. Lakin yaxşı ad və kiçik xəzinə olmadan rahat yatmaq olmur.

5) Yuxucullar xoşbəxtidir, çünki tezliklə yatacaqlar.

6) Kişinin xoşbəxtliyi “mən istəyirəm” adlanır, qadının xoşbəxtliyi “o istəyir”.

7) Hansı uşağın öz valideynlərinə görə ağlamaq səbəbi yoxdur?

8) Bir çoxları olduqca gec ölürlər, bəziləri isə olduqca tez. “Vaxtında öl” nəzəriyyəsi isə lap qəribə səslənir. Vaxtında öl, Zərdüşt belə buyurur.

9) Yoxsulları tamamilə məhv etmək lazımdır! Həqiqətən, onlara nə isə verəndə də qəzəblənirsən, verməyəndə də.

10) Onlarla bərabər günahkarları və vicdan əzablarını da! İnanın, dostlar, vicdan əzabları başqalarını sancağı öyrədir.

11) Ən pisi isə dar düşünməkdir. Həqiqətən, pislik etmək xırdaçılıqdan daha yaxşıdır.

Fridrix Nitsse⁷

⁷ Sitat “Zərdüşt belə buyurdu” əsərindəndir.

⁸ Aleksandr Kuprin - (1870-1938) rus və sovet yazıçısı və tərcüməçi. Sitat “Payız çiçəkləri” əsərindəndir.

⁹ Sitat Oşonun (1931-1990) “Sirli qızılğül” əsərindəndir.

¹⁰ Nikita Pokrovski - (1951) rus sosioloqu. Sosiologiya və sosial fəlsəfə üzrə mütəxəssis. Sitat “Tənhalıq labirintləri” əsərindəndir

¹¹ Seren Kierkegor (1813-1855) - danimarkalı filosof, protestant ilahiyyatçısı və yazıçı. Sitat “Uğursuz şimal küləkləri” əsərindəndir.

¹² Erix Zelouzman From (1900-1980) alman sosioloqu, filosof, sosial psixoloq, neofreydizm və freydomarksizmin banilərindən biri. Sitat “Azadlıqdan qaçış” əsərindəndir.

Tanrı, yoxsa təbiət - mən artıq bilmirəm bunlardan hansı - insana az qala İlahi şüur bəxş etdiyi halda, eyni zamanda onun üçün iki əzablı tələ icad ediblər: gələcəyin naməlumluğu və keçmişin geri dönməməsi.

Aleksandr Kuprin⁸

Yaxınlıq və eşq ən təhlükəli nəsnələrdir. Bu, bir növ ölümdür. Hər bir nəhəng eşq ölüm və dirilmədir.

Oşo⁹

Biz hamımız həbsimizi özümüzə məxsus “Mən” adlı biradamlıq hücrəmizdə tamamlayırıq. Yarıçıyı yaradıcılığı antisosialdır, çünki yazılıçı ancaq özü ilə tək qaldıqda azad danişa bilir. Özü ilə tək qala bilmək üçün o, tənhalığa çəkilməli, müasirləri ilə əlaqə qura bilmək üçün isə, onlarla bütün əlaqələri kəsməlidir və bunda həmişə dəlilikdən nə isə var.

Nikita Pokrovski¹⁰

Allaha inam absurd hərəkətdir, inam idraka əngəl yaradır, amma məhz bu səbəbdən inanmaq lazımdır, çünki dünya özü də absurddur.

S. Kierkegor¹¹

Gəmi qəzasından sonra açıq dənizə düşən insan fiziki güclərinin bitməsindən əvvəl həlak olur. Ölümün səbəbi - tənhalıqda ölmək qorxusudur.

Tənhalıq özünü anlamadan, xüsusü özünü dərkətmənin kəskin formasıdır.

Erix From¹²

Tərəqqi və təkmilləşmə xətrinə kiçik həyat qruplarını məhv edən sivilizasiya insanları tənha və bədbəxt edir.

Tomas B. Conson¹³

İnsan tənhadır və heç kimi yoxdur, onun nə oğlu var, nə qardaşı; əziyyətlərinin isə sonu görünmür, gözləri də sərvətdən doymur.

Ekkelesiast¹⁴

1) Peyğəmbər dedi: *Mənim şöhrətim mənəvi yoxsulluqdandır. Mən mənəvi yoxsulluqla qiymətləndirildiyim üçün bütün peyğəmbərlərdən yüksək mədh edilmişəm.*

2) Məhəmməd dedi: *Min nəfər səmimi insan onun "imansızlığına" şahidlik etməyənə qədər imanlıının imanı kamil deyil. O, kamil adamın ilahi bilikləri əksər insanların təfəkkürü xaricində olduğunu nəzərdə tutur.*

3) Peyğəmbər dedi: *"Ölənə qədər ölü ki, onun üçün yaşayasan"*

4) Mistik poeziyanı və harmonik melodiyaları dinləyərək , sufinin qəlbini bu sferaya köklənir. Peyğəmbər dediyi kimi, "Allah gözəldir və gözəlliyi sevir".

Cavad Nurbaxış¹⁵

Mişel Montenin yuxular haqqında yazır: **"Həyatımızı yuxu ilə müqayisə edənlərə haqq verirəm: oyaq yatrı və yuxuda oyanırıq".** Yuxu kimidi həyat, ancaq oyanmaq həmişə gecdi və oyanmaq sənə elə gəlir ki, çoxdan, lap çoxdan, sənə məlum olmayan saatlar qədər yatmışanmış...

¹³ Corc Xomans - (1895-1989) Amerika sosioloqu. Sitat "İnsan grunu" monoqrafiyasındandır.

¹⁴ (Vaiz-Zəbur) Əhdi-ətiq kitablarından biri, yəhudü İncilinin 33-cü hissəsi. Kitab insan ömrünün nə qədər qısa və ziddiyətlərlə dolu olduğunu, haqsızlıq və ümidsizliyi ilə həyatın mənasızlığından nəql edən vaizin düşüncələrindən ibarətdir.

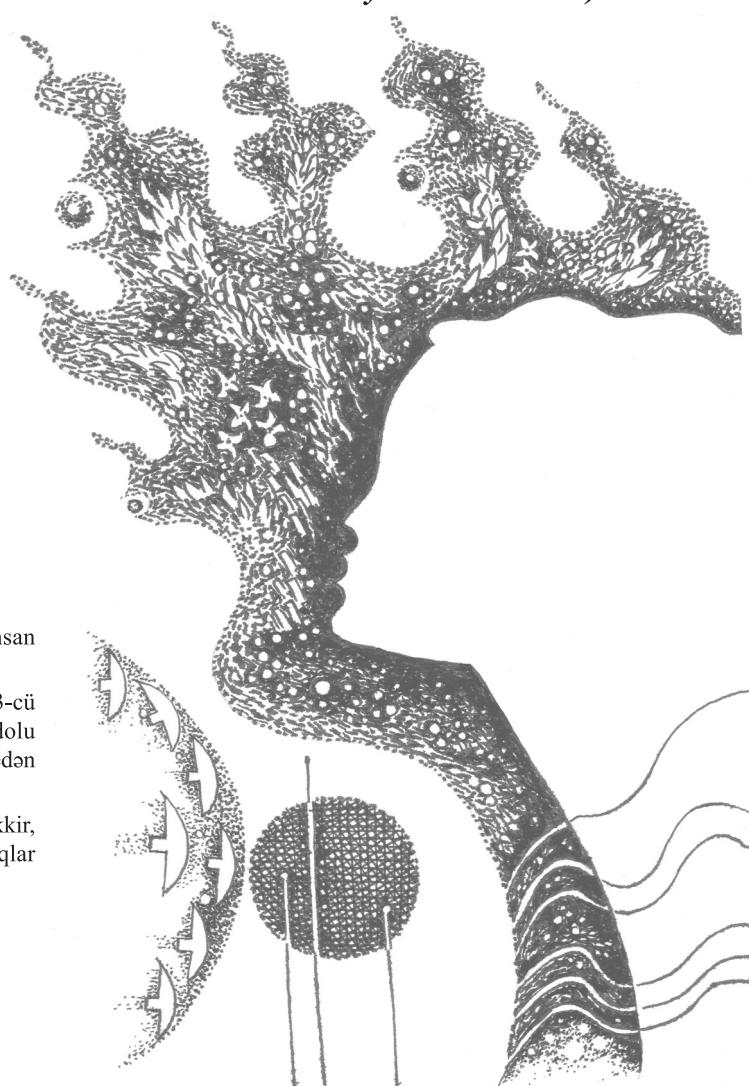
¹⁵ Cavad Nurbaxış (1926–2008) - İran sufi şeyxi, şair və mütəfəkkir, sufizm haqqında 30-dan artıq kitabın müəllifi. Sitat "Xarabalıqlar arasında meyxanə" əsərindəndir.

Çünki elə illər, elə günlər yaşanır və yaddan çıxır ki, gördüğün yuxu ilə onun heç bir təfavütü olmur... Fərhad Mete yuxulara çox inanırdı, yuxular onun üçün bir ayrı dünya idi. O, yuxularını yazmaq, ədəbiyyat faktına çevirmək istəyirdi. Ümumiyyətlə, bizdə Fərhad kimi yaradıcı adamlar azdır, o, həyatın hər etapını ədəbiyyat faktına çevirmək istəyirdi, eləcə də yuxularını. Ancaq şairin dəftərindəki qeydlər bizə heç nə demir, bu xırda qeydlər hansı zərurətdən yaranıb, bilinmir, bizə maraqlı olan, təsəlli olan bircə şey var: onun yuxularını "görürük"....

**Yüksəklikdən yixıldım, amma əzilmədim.
Sadəcə ayaqlarım ağrıydı və onu gördüm. Və
o mənə sevdiyini söylədi. Və o məni qucaqladı.
Mən ağladım. Məktəb gördüm - orda toy var
idi. Orda hamı var idi.**

Bu gecə öz ölümümü gördüm

yuxu - 19-20.02.0)

Yuxu - 19-20 dekabr 2006

Biz şəhərdə gəzirdik - dəniz yaxınlığında yerləşən, böyük, ağ evləri olan şəhərdə. Şüşələr sindirilmiş, evlər tamamilə boşalmışdı. Biz geri qayıdanda mən burannın hansı şəhər olduğunu soruşdum. O dedi ki, bu həmin şəhərdi. Mən düşündüm ki, o mənim yanımda olmalıdır. Səyahətçilərdən birinin verdiyi ünvanla ora getdim və qayıtdım. O qocalmışdı.

Yuxu - 18-19.11.2007

Bütün günahlar poçtalyondadır...
Göndərdiyim 20 məktubu çatdırmayıb - qadın dedi.

Yuxu 7-8.X.07

“Dəniżdən top çıxartdıq. Boynu qırçın-qırçın iki adam başlı at çıxdı.

Yuxu 06-07. 01. 2007

Bunlar isə Fərhadın hansısa əsərdə istifadə etməyi planlaşdırıldığı yuxu motivləridir:

*Xəstə yuxularını həkimə danışır və sonra yuxular çin olur. Həkim tikə-tikə parçalanır. Sonra həkimi krematoriyyada yandırırlar. Səs eşidilir: tuk-tuk, tuk-tuk.
Xəstə gələcək barədə həkimə danışır.*

Bir səhər məktub aldıq. Oğlan yuxuda Allahi görmüdü. O, oğlana demişdi ki, məni unutmayın.

*Biz uşaq idik.
(roman bu məktubla başlayır və bitir)*

02.05.2007

Xəstə yuxularını həkimə danışır. Yuxular olduqca qəribədir və real hədəflərə əsaslanır. Xəstə ölürlər. Həkim tikələrə bölünür. Amma əksədalı ürək döyüntüləri davam edir. Mistika başqa nə iləsə də əlaqəlidir.

23.01.2008

Bir dəfə Səlim Babullaoglu dedi ki, ölümündən bir neçə gün qabaq Fərhad Mete və İlham Çerkəzoglu ilə oturmuşduq, onlara son gördüğüm yuxunu danışdım. “Yuxuda görmüşdüm ki, iki dişimi çıxarırlar, biri tam çıxır, birini çıxara bilmirlər, qırılır. Bunu onlara danışdım. Üç gün sonra qəzaya düşdülər. Və mən anladım ki, sən demə, onlara ölümlərini danışırımmış”.

Fərhadın şeirlərində də yuxu ilə bağlı çoxlu məqamlar var. O, yuxuları gecələr görür, gündüzlər yaşayırırdı. Onları nəinki unutmur, hətta ədəbiyyat faktına çevirirdi:

Yatdım, yuxumda çatlamış toxum gördüm, içindən ağac çıxdı, altında quşlar kölgələndi. Bir də o adam. Yanında su və bir bütöv çörək Gülümsəyərək dedi: “xoş gəldin...

“Ayin”

*Bir sabah ayılıb görsən ki,
hər şey dəyişib,
yəni gördüyüün kimi deyil nə varsa –
yəni göy üzü yerində günəşdi.
Sonra yadına düşsə ki, yuxunda qadın
görmüşdün, –
uşaq yerinə iri buğda dənəsi doğan
çulpaq qadın.
Qorxma, siğal çək sevgilinin saçlarına
Və də piçilti ilə “səni sevirəm” de
O da mütləq “mən də sevirəm” deyəcək*

“Ailə”

*...metrodakı qadınların üzündən oxuyuram
günün ağırlığını
önümə çıxır yuxularımdakı qəribə adamlar*

“Dostlarımın uydurduğu qadın”

Fərhad yuxularını danışmağı sevirdi. Şair Rəbiqə Nazimqızı ilə ünsiyyəti çox olduğundan, Fərhadla bağlı şair Rəbiqə Nazimqızını danışdırdım:

*“Onun yuxulardan danışmasını istəmirdim.
Qorxurdum. Hiss edirdim ki, normal yuxular
deyil. Ağ geyimli adamdan danışındı. Bu obraz
onun şeirlərində də var. Xatırlamaq istə-
mədiyim, qorxdığı üçün elə yerindəcə
unutduğum detallar vardi. Sanki bu adam çox
təhlükəli – qadağan olunmuş zonaya ayaq
basmışdı. Hiss edirdim ki, belələrini bağış-
lamırlar”.*

Rəbiqənin xatirələrinin davamı da var. Düzü, mən bundan xəbərsiz idim: *“Onun ürəyi
ağrıyırıdı son vaxtlar. Heç mən də bilmirdim.
Deməmişdi. Deyəsən, Ağsuda işləyəndə qəfildən
vəziyyəti pisləşmişdi. Bunu mənə sonradan bir
ekstrasens dostum dedi. Onları mən tanış
etmişdim, dostlaşmışdır. O dostuma deyib
ağrıdığını. Görünür, təsəlli istəyirmiş. Alıb da.
Öyrənib ki, bu ağrılardan ona zaval yoxdu...”*

Fərhadın hansısa xəstəlikdən narahatlıq keçirdiyini biləndə atasının xəstəliyi ilə bağlı yazdığı məktubu yadına düşdü.

Dostumuz Kanada Xərcəng Cəmiyyətinə məktub yazıbmış. Güman ki, atasının xərcəng xəstəliyindən vəfatı sarsıdılmış Fərhadi və o da kimdənsə, hardansa xərcəngin dərmanının tapıldığını düşünüb. Həmin cəmiyyətdən də Fərhada məktub yollanıb. Elektron poçtuna gələn bu məktubları olduğu kimi təqdim edirəm:

Hörmətli Fərhad.

*Kanada Xərcəng Cəmiyyəti ilə əlaqə
yaratığınız üçün minnətdarıq. Mən sizin
məktubunuuzu Kanada Milli Xərcəng İnstitutuna
ünvanladım. Qurumun ictimai əlaqələr depar-*

*tamentindən bir əməkdaş sizinlə əlaqə sax-
layacaq. Əgər hansısa əlavə sualınız və ya
düşüncəniz varsa, bizimlə yenidən əlaqə
saxlamaqdan çəkinməyin. Kanada Xərcəng
Cəmiyyətinin Xərcəng Xəstəliyi üzrə infor-
masiya xidməti ingilis və fransız dillərində
göstərilir. Bazar ertəsi-Cümə günləri 9:00-18:00
Kanadanın hər yerinə 1-888-939-3333 nöm-
rələrində pulsuz xidmət göstərilir.*

5 may, 2004, 16:00:16

Hörmətli Fərhad.

*2004-cü il mayın dördündə ünvanladığınız
məktub üçün minnətdarıq. Kanada Xərcəng
Cəmiyyəti adından atanız xərcəng xəstəliyinə
uduzmağınızla bağlı ən dərin təəssüf hissimizi
sizə çatdırmaq istərdim.*

*Əmin olun ki, biz xərcəng xəstəliyinin
qarşısının alınması ilə bağlı narahatlığını
anlayırıq. Bu bizim də hədəflərimizlə eynidir.
Bütün kanadalılar kimi biz də xərcəng
növlərinin müalicə yollarının tapıldığı və ya
xəstəliyin müalicəsinin nəzarət altına alındığı
günü gözləyirik. Təəssüf ki, cəmiyyətimizdə
insan tükünün xərcənglə mübarizə potensialı
olmasının təsdiqləyən hansısa bir elmi araşdırma
yoxdur. Xərcəng olduqca mürəkkəb xəstəlikdir,
onun 200-dən çox növü var. Xərcəngin bu qədər
yayğın və çoxnövülü olması da göstərir ki, bir
bəşəri müalicə yolu biza kömək etməyəcək.
Onun hər bir növü xüsusi yanaşma tələb edir.
Məsələn, testikulyar xərcəng və ya uşaqlar
arasında çox yayılmış leykomianın müa-
licəsində aparılan tədqiqatlar nəticəsində
müəyyən uğurlu nəticələr alsaq da, bunların döş
xərcəngi, prostat vəzi, ağciyər və xəstəliyin başqa
növlərində tətbiqi heç bir nəticə vermir.*

*Xoşbaxlılıkdən, tədqiqatlar müəyyən nəticələr
verir, bir çox sahədə yeniliklər tətbiq olunub,
gözlə görünən ümidi nəticələr var. Xəstəliyin
erkən müəyyənləşdirilməsi üçün istifadə edilən
üsullar onu ləngitməyə kömək edir. Son
onillikdə xərcəng xəstəliyindən dünyasını
dəyişənlərin statistikasını müəyyənləşdirmək
məmkün olub.*

*Ümid edirəm bu sizin suallarınıza aydınlığını
gətirib, Fərhad, Məktubunuza görə təşəkkür
edirik.*

*Dərin hörmətlə
Karmen Kinnibörq
7 may, 2004.15:06:58*

farhad_1742@yahoo.com ünvanından göndərmiş məktubları... Gələn məktublar əlimizdədir, ancaq biz Fərhadın ora hansı suallarla müraciət etdiyini bilmirik... Fərhad da bir çox istedadlı adam kimi saf idi, bütün təcrübəsinə baxmayaraq, deyilənlərə inanırırdı. Ancaq Fərhad özü bu dünyadan elə bir qəfil bəla ilə köcdü ki... Və Fərhadın övladlarının məktub yazacağı bir yer mövcud deyil, “Qəzavü-qədər idarəsi”, cəmiyyəti, xəstəxanası yoxdur...

Şair şeir yazanda Nəsimi kimi dərisinin soyulacağını, Puşkin kimi dueldə öldürüləcəyini, Hadi kimi şeirlərini satacağını gözünün qarşısına gətirmir. Sadəcə, yazılıcaq sözlərin taleyi şair ömrünü bu və ya başqa formada müəyyənləşdirir. Söz yazmaq, fikir yaratmaq – şeiri doğmaq, sənətinlə həqiqətə yaxın olub, haqqı müdafiə etmək, əslində, bütün istinadgahlardan xəbərsiz BÖYÜK ÖMRÜ və onun reallıqlarını gözə almaq deməkdir.

Amerika şairi Antoni Hekt isə öz şair taleyini belə xatırlayır: “Hələ kollecin birinci sınıfında ikən poeziyaya vurulmuşdum. Atam biznesmen idi, mənsə tam dəqiq bilirdim ki, biznesmen olmaq istəmirəm. Bir dəfə həftəsonu məktəbdən evə gəlib dedim: “Şair olmağa qərar vermişəm”. Bu, demək olar, itaətsizlik nümayishi idi, amma düşünməmişdim ki, niyyətim bu qədər ciddi qəbul edilər. Bu narahatlıqla hər gün məni fikrimdən soyutmağa, başqa istiqamətə yönəldirməyə çalışıdlar – fikrimi dəyişdirə biləcəklərinə ümid edirdilər. Ədəbi çevrəyə yaxın bir tanışımız var idi, bir dəfə nahara onu çağırdılar, məni fikrimdən daşındırmaq üçün kömək etməsini xahiş etmişdilər. Nahardan sonra

Ted böyüyəndə nə olmaq istədiyimi soruşdu. Şair olmaq istədiyimi dedim. “Əla. Onda sənə bəzi məsləhətlərim var. Mənçə, şair olmaq istəyirsənsə, işə Cozef Pulitzerin həyatını oxumaqla başlamalısan”, – deyə, məsləhət gördü. Hiss etdim ki, Pulitzerin həyatında nəsə qorxunc hadisələr baş verib, təbii ki, onun məsləhətinə əməl etmədim. Pulitzerin həyatı haqqında nəinki onda, hətta onun adını daşıyan mükafatı aldıqdan sonra da oxumadım, hələ də oxumamışam”.

Ölüm haqqında kim düşünmür ki? Hamı nə vaxtsa oləcəyini düşünür, sonra unudur ölümü... Sonra yenə, sonra yenə... Fərhad bir dəfə mənə demişdi ki, tənha qalandı, darixanda Salam Sarvanın bir şeirini yada salıram:

*Mən öləndə yağış göynən
Buludlar yernən ağlasın.
Dirimə ağlayan anam
Ölümə eynən ağlasın.*

Qəribədir ki, Fərhadın anası oğlundan bir neçə il sonra yol qəzasında vəfat etdi. Mistik eynilikdir...

İntihar haqqında düşünmək isə ölmək yox, özün öz qatilinə çevrilmək barədə fikrə düşməkdir... Fərhad intihar haqqında da düşünüb və bu, onun qeyd dəftərində olduğu kimi öz əksini tapıb:

*“Bu gün mənim ad günümdür, amma mən
daha çox intihar barəsində düşünürəm və heç
vaxt olmadığı qədər kədərliyəm”.*

22.12.2006

O zaman Fərhadın 30 yaşı var idi, ad günü idi. Görəsən, hansı təlatümlər, sıxıntılar onu ölümə səsləyirmiş? Məlumdur ki, adamlar ad gündən bir az darixır, sixılır, karıxmış, bəzən də bezgin olurlar... Yaşın üstünə yaş gəlir və ölümə sarı getdiyin yol gözünün qabağından keçir... buradaca yadına “Dostlarımın uydurduğu qadın” şeirindəki bu parça düşür:

*Hər gün intihar üçün hayatı seçirəm
yenidən
Beynimdə burulğan kimi fırlanır sözlərin
Kim kimdən yaralıysa onu da sevir əslindən.*

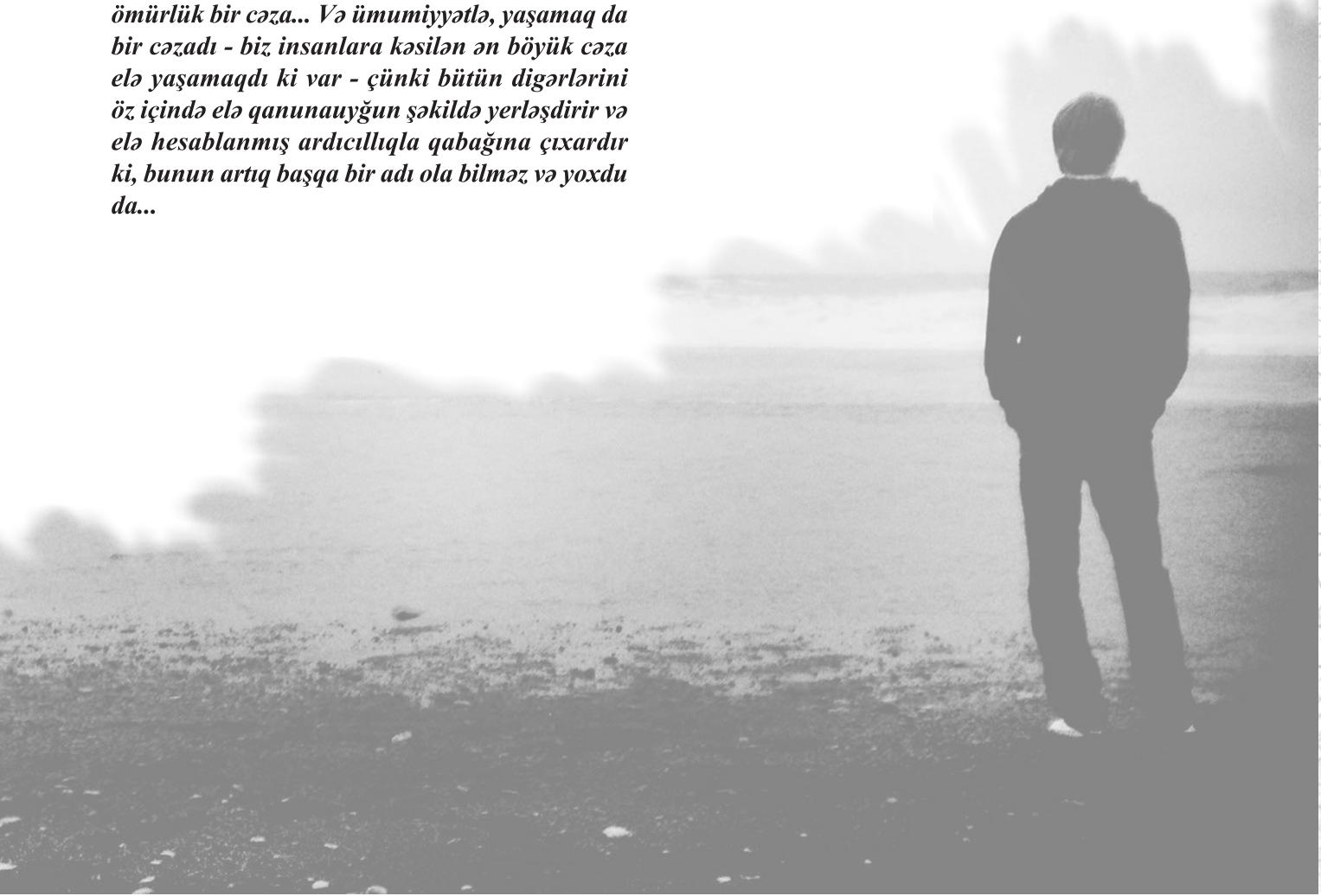
Bütün bunlar ölümün sırlılıyından xəbər verir, bütün ömrümüz boyu çox şeyi eşidirik, başımıza gəlir, təcrübəli oluruq... Ancaq ölüm belə deyil, bizi həmişə təcrübəsiz qoyur. Vaqif Səmədoğlu deyirdi ki, mən heyfsilənirəm ki, ölümün nə olduğunu biləcəm, ancaq onu heç kəsə deyə bilməyəcəm. Görəsən, bilsə və desəydi, onun bu xəbəri müjdə olardı, ya bəd xəbər? Hər halda, bilmək olmur...

Bax elə bu nabələdlikdəndir ki, adam başqalarının ölümü haqqında düşündükə öz ölümünü unudur sanki... Zərdüşt Şəfi, Fərhaddan 3 il sonra və cəmi 25 yaşında vəfat etdi: 22 yaşında isə “Fərhad üçün” məqaləsində yazmışdı: “*İndi hamımız darixırıq. Və əslində, darixmaq da bir cəzadı, Allahın yaratdığı bu gözəl həyatda darixmaq qədər böyük cəza ola bilərmi? Yəni əslində, susmaq da bir cəzadı - belə mükəmməl danışmaq, qışqırmaq və ağlamaq qabiliyyətinə malik ola-ola... Yəni əslində, unutmaq da bir cəzadı - hər birimizə doğulandan kəsilən ömürlük bir cəza... Və ümumiyyətlə, yaşamaq da bir cəzadı - biz insanlara kəsilən ən böyük cəza elə yaşamaqdı ki var - çünki bütün digərlərini öz içində elə qanuna uyğun şəkildə yerləşdirir və elə hesablanmış ardıcılıqla qabağına çıxardır ki, bunun artıq başqa bir adı ola bilməz və yoxdu da...*

İndi o biri dünyanın varlığına daha çox inanmağa başlamışam, əvvəlkindən bir az çox - çünki bizə kəsilən bu cəza hardasa, nə vaxtsa bitməlididi, ya yox? Yoxsa əbədiyyətə qədər bu cəzayla yaşayacağıq? Hər halda, inanmaq istəyirəm ki, tez, ya gec, biz onu görəcəyik - bu cəza onda bitmiş olacaqmı, ya yenidən başlayacaq, bunu deyə bilmərəm... Hətta ola bilər ki, onu görəndə bunun cəza olmadığı da ortaya çıxsın... Ancaq bunların indi elə bir fərqi yoxdu – hal-hazırda biz cəzalıyıq...

* * *

Deyirlər ki, insan özü özünün laboratoriya dovşanıdır, özü özünü tədqiq edir. Əslində, tədqiq etməyin yolları çox deyil, sadəcə, keçdiyin imtahanlara baxırsan. Hansı imtahandan nə cür çıxmışansa, əslində, sən elə osan. B.Kuznetsovun “Eynsteyn və Dostoyevski” məqaləsində maraqlı bir məqam var: “*Dini, mənəvi, fəlsəfi problemdən, ilkin mövqelərdən, bilik səviyyəsindən,*

mühitdən, ənənələrdən, əxlaqi prinsiplərdən asılı olmayaraq, Dostoyevski qəhrəmanlarına xas olan öyrənmə və həlletmə ehtirası o qədər qüvvətlidir ki, onun qarşısında hər şey solğunlaşır: bu ehtiras qəhrəmanları şücaət və cinayətlərə sövq edir, Dostoyevskinin romanlarını isə macəra romanlarına çevirir. Lakin elə ki səhbət öyrənmək xatırına edilmiş cinayətdən gedir, o yerdə Dostoyevskinin romanları detektiv təsiri bağışlayır. Dostoyevskinin əsərləri fəaliyyətlə doludur, lakin bu fəaliyyət mahiyətə təcrübədir. Əksər hallarda dəhşətli, qəddarcasına təcrübə". Hər təcrübədən sonra bir etiraf dövrü də olur. Hər etiraf bir yüngülləşmə gətirir, ürkən toxadır. İnsan müdrikləşdikcə, öz daxili aləminə səyahət etdikcə başqalarının günahını unudub özünüküləri xatırlayı... Nə vaxtsa ali insanlar İsa Məsih kimi "Onlar nə etdiklərini bilmirlər" deyib başqalarını bağışlayır, ancaq özlərinə güzəştə getmirlər, ittihamları daha sərt, bəraətləri daha az olur. Fərhadın gündəliklərində məhz belə məqamlara, yəni özünün özünü ittiham etdiyi, qınadığı məqamlara da rast gəlinir: "Bu qədər günahla və ağıl-şüurumla mən müqəddəs ola bilmərəm, heç adı insan da ola bilmərəm, hiss edirəm ki, tələyə düşmüşəm və sanki bütün insanlar da mənimlə bərabər tələdədir".

Fərhadın misralarıdır:

Güzgü günəşi göstərməz
günəşsizlikdən deyil,
nurun gözəlliyyindəndir.

Hər heyrətin səbəbi,
hər səbəbin əlaməti
Həvəsdən doğar oldu.
Həvəs ehtirasa döndü,
ehtiras sona apardı..
Sonda ölüm göründü...

* * *

Fərhadın gündəliklərini oxuyanda bir məqamda təəccübləndim. Allaha xıtabən yazılıb:
"O, insanın yeganə arzusunu həyata keçirmir - Ölümüsüzlük".

Dolaşıq ifadə edib fikrini, İnsanın yeganə arzusu olan ölümüsüzlükü, ancaq ölü - yəqin bunu demək istəyir. Ancaq məsələnin başqa tərəfi də var, yaza-yaza nədənsə beynimə gəldi ki, bu fikri Fərhad elə bil dünyadan köcmüş adam kimi yazıb...

Olmaya bu da Fərhadın gizli-gizli "özünü ölümün yadına salması" imiş?! Yaxud ölümünü duyub pərişan olması? Yeri gəlmışkən, Jozə Saramaqonun "Təxirə salınmaz ölüm" romanı var. Roman belə bir cümlə ilə başlayır: "Bu gün heç kəs ölmədi". Bir şəhərdə heç kim ölmür. Hamı qocalır, xəstəliyə düşür, ancaq ölmür, insanların ölməməsi ilə kilsələrin müqəddəsliyi ikinci plana keçir, daha sığorta şirkətləri kimə lazımdır, killerlərin çörəyi kəsilir, yataqdakı minlərlə qoca xəstəyə kim baxacaq, yaşı fərqi sonsuzlaşacaq, yataqda olan şəhər hakimi ölməyəcək və ona görə yerinə heç kəs gətirilməyəcək... Birdən-birə bir şəhərin nizamı pozulur və insanlar ölüm arzulayırlar...

Nə isə... Fərhad sağ olsaydı və mən onun yuxarıdakı fikriylə tanış olsaydım, Anarın "Gecə düşüncələri"ndəki fikrini yadına salardım: "*Əbədi həyat niyə verilməlidir ki? Əbədiyyən bir-birini öldürməkçün, bir-birini qırıb çatmaqçün?*

* * *

Yaşantıları əks etdirən, hissələrin izi olan hər şeir, müəllifinə doğmadı. Ancaq elə şeirlər var ki, digərlərindən daha canayaxın, daha əziz gəlir şairə... Fərhadın da ən sevdiyi şeir "Yoxluğun" şeiri imiş və günlərin birində bunu kiçik bir kağızda qeyd edib. Yazılıb ki, ən çox sevdiyim şeirim "Yoxluğun" şeiridi.

Qəribədir ki, Fərhadın ölümündən sonra və onun haqqında yazılan yazıların əksərinin başlığı və yaxud yanğılı abzaslarını o şeirdəki - "Yoxluğun" dəkə birinci misra bəzədi: "Sadəcə gedisin deyil yoxluğun...".

Bəs nədi?..

Fərid HÜSEYN